

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Неважност уговора о доживотном издржавању

(мастер рад)

Ментор:

Проф. др Новак Крстић

Студент:

Исидора Илић М012/21-О

Ниш, 2023. година

САДРЖАЈ

УВОД.....	3
I УГОВОР О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ У ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – ОСНОВНЕ НАПОМЕНЕ О НАСТАНКУ УГОВОРА, ПОЈМУ, КАРАКТЕРИСТИКАМА, СУБЈЕКТИМА И ПРЕДМЕТУ	5
1. Кратак историјски приказ настанка и развоја уговора о доживотном издржавању	5
2. Појам и карактеристике уговора о доживотном издржавању.....	8
3. Субјекти уговора о доживотном издржавању	11
4. Предмет уговора о доживотном издржавању	13
II НЕВАЖНОСТ УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ У ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	15
1. О неважности уговора.....	16
2. Неважност уговора о доживотном издржавању из разлога предвиђених Законом о облигационим односима	18
2.1. <i>Пословна неспособност уговорних страна код уговора о доживотном издржавању.....</i>	19
2.1.1. Уопште о способности уговарања у нашем праву.....	19
2.1.2. Пословна неспособност примаоца издржавања	21
2.1.3. Пословна неспособност даваоца издржавања	24
2.2. <i>Мане воље</i>	27
2.3. <i>Симулованост уговора о доживотном издржавању.....</i>	29
2.4. <i>Недопуштене побуде</i>	31
3. Неважност уговора о доживотном издржавању због разлога предвиђених Законом о наслеђивању	34
3.1. <i>Ништавост уговора о доживотном издржавању због недостатака у форми</i>	34
3.1.1. Форма уговора о доживотном издржавању према раније важећим прописима	34
3.1.2. Форма уговора о доживотном издржавању према важећим прописима у Републици Србији	36

3.2. Ништовост уговора због непостојања претходне сагласности органа старатељства	43
3.2.1. Сагласност органа старатељства за закључење уговора о доживотном издржавању као услов његове пуноважности	43
3.2.2. Одсуство сагласности органа старатељства као разлог ништовости уговора о доживотном издржавању у судској пракси	45
3.3. Рушљивост уговора о доживотном издржавању због одсуства алеаторности на страни даваоца издржавања	49
3.3.1. О алеаторности уговора о доживотном издржавању	49
3.3.2. Непостојање алеаторности на страни даваоца издржавања као разлог за поништај уговора о доживотном издржавању	50
3.3.3. Поништај уговора о доживотно издржавању због одсуства алеаторности на страни даваоца издржавања у судској пракси	54
III НЕВАЖНОСТ УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ У ПРАКСИ	
ОСНОВНОГ СУДА У НИШУ	60
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	63
ЛИТЕРАТУРА	67
КОРИШЋЕНИ ПРОПИСИ	68
СУДСКЕ ОДЛУКЕ	68
САЖЕТАК	71
SUMMARY	73
БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА	75

УВОД

Уговор о доживотном издржавању је облигациони уговор од значаја за установу наслеђивања, који је веома чест у пракси. Основна сврха овог уговора је да се његовим закључењем, најчешће старим, изнемоглим и болесним лицима обезбеди издржавање, брига и нега, нарочито када немају неког ко је по закону дужан да их издржава, или ко би био вољан да о њима брине без уговорне обавезе. Његовим закључењем омогућавају себи достојанствену старост и задовољење основних животних потреба, као и негу у болести. Интерес даваоца издржавања, с друге стране, је у томе да за пружено издржавање од примаоца добије уговором утврђену имовинску корист, најчешће неку непокретност. Стога, овај уговор је погодан инструмент за амбицију обе уговорне стране да извуку за себе већу корист на уштрб друге уговорне стране.¹

Закључењем уговора о доживотном издржавању настају сложени друштвени, економски, правни и лични односи, који се суштински разликују од односа који се заснивају другим правним пословима.² Иако користан и друштвено оправдан, често је његово закључење скопчано са различитим злоупотребама, с обзиром на то да је исти погодан да се уз помоћ њега избегну законска ограничења у погледу располагања имовином и нарочито изиграју интереси нужних наследника примаоца издржавања.

Бројна су спорна питања која се јављају у вези са уговором о доживотном издржавању. Због тога је он увек привлачио пажњу посленика правне мисли, као и због дужине трајања и комплексности парница за раскид или поништај овог уговора. Релативна учесталост тужбених захтева за поништај уговора о доживотном издржавању у јудикатури указује на потребу анализирања разлога за његову неваљаност и дилема које стоје пред судовима приликом одлучивања по овим захтевима.

Предмет овог рада је неважност уговора о доживотном издржавању у праву Републике Србије. Разлози који овај правни посао чине неважећим су бројни и различити. Могу се класификовати у две групе: разлози који доводе до ништавости уговора и разлози

¹ М. Станковић, Уговор о доживотном издржавању у српском позитивном праву – заштита примаоца издржавања, *Правни живот*, бр. 10/2010, стр. 968.

² Д. Ранђеловић, Ј. Пљакић, Разлози за ништавост уговора о доживотном издржавању у судској пракси, у: *„Наука и пракса пословних студија“*, Пети међународни научни скуп, зборник радова, Универзитет за пословне студије, Бања Лука, 2017, стр. 699.

који уговор чине рушљивим. Закон о облигационим односима³, као основни закон који регулише уговорне односе, прописује опште разлоге за ништавост и рушљивост свих уговора, услед којих и уговор о доживотном издржавању може бити неважећи. Предмет наше детаљније пажње биће поједини разлози за неважност уговора које стипулише овај законски акт, а који се најчешће јављају у вези са уговором о доживотном издржавању – неспособност за расуђивање уговарача, мане воље, недопуштене побуде и симулованост уговора.

Будући да је уговор о доживотном издржавању у нашем праву регулисан Законом о наслеђивању Републике Србије⁴, овим прописом су предвиђена и три посебна разлога за његову неваљаност: повреда форме, одсуство сагласности органа старатељства када се у улози даваоца издржавања јавља физичко лице које се у оквиру свог занимања, односно правно лице које се у оквиру своје делатности бави и старањем о примаоцу издржавања, и одсуство алеаторности на страни даваоца издржавања. Осврнућемо се у раду детаљно на законску регулативу сваког разлога неважности уговора о доживотном издржавању прописаног Законом о наслеђивању, те указати на добре и лоше стране постојећих законских решења. Уз сагледавање теоријских ставова по бројним спорним питањима, критички ћемо анализирати неједначену судску праксу и проблеме судова у тумачењу и примени законских норми у различитим животним ситуацијама. Настојаћемо да изнесемо ставове у ком правцу би требало изменити постојеће законске норме, прецизирати или појаснити одређена законска решења, како би се судовима олакшало тумачење и примена тих норми у пракси. Осим тога, покушаћемо да на бази анализе бројних пресуда изнесемо своје размишљање о томе да ли су судови исправно резоновали у појединим ситуацијама, да ли су донели правилне одлуке и како би судови убудуће требало да поступају у тим спорним случајевима.

Структуру рада, поред увода и закључних разматрања, чине још три целине, од којих су прве две нарочито обимне. У првој целини дате су најзначајније напомене о уговору о доживотном издржавању, како је нормиран у праву Србије. Након краћег историјског приказа и развоја овог института, дато је његово појмовно одређење у

³ *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/75, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020. У даљем тексту: ЗОО.

⁴ *Службени гласник РС*, бр. 46/1995, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015. У даљем тексту: ЗОН.

важећем Закону о наслеђивању Републике Србије, указано је на карактеристике уговора, субјекте који га закључују и предмет њихових уговорних обавеза. Други део рада је централни и најобимнији, и у њему је указано на разлоге за неважност уговора о доживотном издржавању у праву Србије. С обзиром на то да Закон о наслеђивању прописује посебне разлоге неважности овог уговора, а да се он може побијати и из бројних разлога регулисаних Законом о облигационим односима, који важе за све уговоре, у раду смо посебно разматрали разлоге неважности предвиђене овим прописима. Када је реч о разлозима неважности предвиђених облигационоправним прописом, посебно су анализирани они који су у пракси најчешћи: неспособност за расуђивања уговарача, мане воље, недопуштене побуде и симулованост уговора. Сви ови разлози су сагледани и са теоријског и са практичног аспекта, кроз указивање и дубље анализирање судске праксе. На идентичан, чак још детаљнији начин обрађена су сва три разлога неважности уговора предвиђени наследноправним прописом – формални недостаци, одсуство неопходне сагласности органа старатељства, као и непостојање алеаторности на страни даваоца издржавања, где су посебно анализиране бројне судске одлуке. У посебном поглављу изнети су резултати истраживања спроведеног у Основном суду у Нишу у погледу броја случајева и разлога из којих су због неважности побијани уговори о доживотном издржавању, као и одлуке које су у спроведеним парничним поступцима донете.

I УГОВОР О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ У ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – ОСНОВНЕ НАПОМЕНЕ О НАСТАНКУ УГОВОРА, ПОЈМУ, КАРАКТЕРИСТИКАМА, СУБЈЕКТИМА И ПРЕДМЕТУ

1. Кратак историјски приказ настанка и развоја уговора о доживотном издржавању

Уговор о доживотном издржавању је правни институт дуге историје и традиције на европском правном простору, настао као израз испреплетаности интереса и потреба уговорних страна. Најранији дани његовог живота везују се за рани седњи век, односно за период феудализма.

У прво време он се закључивао између старих и млађих кметова. У улози примаоца издржавања налазили су се стари и изнемогли кметови, који нису могли више да обрађују земљиште и плаћају намете феудалцима. Они су овим уговором уступали имовину

млађим, радно способним лицима, често својим синовима, и тиме обезбеђивали издржавање за старе дане, а истовремено и радну снагу за обраду земље и убирање плодова, и самим тим извршавање обавеза према феудалним господарима. Осим тога, тиме су спречавали да кметовска имања падну у руке феудалаца због неплаћања дажбина,⁵ а како је након смрти кмета имовину наслеђивао феудалац, овим уговором, обезбеђивано је да имање остане у породици.⁶ Уговором о доживотном издржавању чинио се, дакле, значајан искорак за тадашње феудално право. Његовим уговарањем имовина кмета, као примаоца издржавања, након његове смрти прелазила је на даваоца издржавања. Зато се овај уговор најчешће закључивао са најстаријим или неким од синова, а ако њих није било онда са неким од блиских сродника. Као даваоци издржавања врло рано почели су да се појављују и манастири (у Италији и Немачкој), као и болнице и заводи за доживотни смештај и издржавање старих лица.⁷

На нашим просторима уговор о доживотном издржавању такође се јавио у средњем веку. Закључивао се између манастира и световних лица, најчешће владара или властеле, којима су они даривали своја имања или различите драгоцености манастирима, обезбеђујући, за узврат, издржавање за себе, чланове породице или трећа лица.⁸ О постојању овог уговора сведоче и бројни средњовековни правни извори, а манастири су на основу уговора стицали право на братствен уделе, тзв. аделфате, адрафате или комате.⁹

Уговор о доживотном издржавању је сматран типичним феудално-правним институтом, због чега га не познају најзначајније грађанске кодификације 19. века,¹⁰ иако је закључивање овог уговора било распрострањено у западноевропским државама. Његовој регулативи није било места ни у француском *Code civil*-у из 1804. године, као ни у Аустријском грађанском законнику из 1811. године и Немачком грађанском законнику из 1896. године. Самим тим, уговор о доживотном издржавању нису познавала ни законодавства оних држава које су своје право уређивали у складу са поменутиим законцима. Изузетак је био Швајцарски законик о облигацијама из 1911. године, у коме је

⁵ О. Антић, З. Балиновац, *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд, 1996, стр. 493.

⁶ Н. Грујић, Давалац издржавања код уговора о доживотном издржавању, *Правни записи*, бр. 2/2010, стр. 497.

⁷ *Ibid.*

⁸ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 493.

⁹ Више: Н. Стојановић, *Наследно право*, Ниш, 2022, стр. 385, фуснота 65.

¹⁰ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 494.

уговор о доживотном издржавању регулисан као посебан облигационоправни уговор, без ограничења у погледу круга субјеката који могу да га закључе.¹¹

Српски грађански законик из 1844. године, настао по узору на Аустријски грађански законик, такође из своје регулативе изоставио одредбе о уговору о доживотном издржавању. И поред тога, у нашим крајевима су се закључивали уговори на основу којих је једно лице на друго преносило целокупно своје имање или део имања, а овај се обавезивао да га доживотно издржава. Овакви уговори су називани различитим именима, попут „уговор о наслеђивању“, „коменцијашке нагодбе“, „уговор о заједници живота, рада и имања“ и слично.¹² С обзиром на то да се у то време живело у породичним задругама, ове уговоре у пракси су закључивала стара лица без потомства.

Уговор о доживотном издржавању први пут је у нашем праву нормиран савезним Законом о наслеђивању из 1955. године.¹³ Овом правном послу законодавац је посветио шест чланова (чл. 122–127), а дефинисао га је на следећи начин: „Уговор којим се један уговорник обавезује да издржава доживотно другог уговорника, или неко треће лице, а у коме други уговорник изјављује да му оставља сву своју имовину или један њен део у наслеђе није уговор о наслеђивању, него уговор о отуђењу уз накнаду свих непокретних ствари које припадају примаоцу издржавања у време закључења уговора или одређеног дела тих ствари, чија је предаја даваоцу издржавања одложена до смрти примаоца издржавања (уговор о доживотном издржавању).“ Законодавац се определио за негативно одређење овог правног посла, како би направио разлику између њега и уговора о наслеђивању, чије је закључење санкционисано ништавошћу. Законом су дефинисани предмет, форма, разлози за раскид уговора, могућност обезбеђења права за даваоца издржавања, као и његова одговорност за дугове примаоца, те правне последице претходне смрти даваоца издржавања. На идентичан начин као савезни ЗОН из 1955. године, овај правни посао регулисао је и Закон о наслеђивању СР Србије из 1974. године (чл. 117–122).¹⁴

¹¹ Н. Грујић, *op. cit.*, стр. 499.

¹² Н. Суботић-Константиновић, Уговор о доживотном издржавању, у: *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, (ред. О. Станковић, С. Перовић, М. Трајковић), Том III, Београд, 1978, стр. 520.

¹³ *Службени лист ФНРЈ*, бр. 20/1955 и *Службени лист СФРЈ*, бр. 42/1965 и 47/1965. Даље: ЗОН из 1955. године.

¹⁴ *Службени гласник СРС*, бр. 52/1974, 1/1980 и 25/1982 – др. закон. Даље: ЗОН из 1974. године.

Доношењем важећег Закона о наслеђивању из 1995. године, учињене су значајне промене у регулисању овог уговора коме је посвећено 12 чланова (чл. 194–205). Најпре, уговор о доживотном издржавању је дефинисан на другачији, прецизнији начин, детаљније је одређен предмет уговора, регулисане су правне последице доживотног издржавања више лица као и уговарања издржавања у корист трећег лица, нормирано је, што је од посебног значаја за наш рад, неколико разлога за неважност овог правног посла.

2. Појам и карактеристике уговора о доживотном издржавању

Уговор о доживотном издржавању представља правни институт облигационог карактера, јер се тренутком постизања сагласности воља рађају обавезе за оба уговорача, на који се примењују општа начела која важе у облигационом праву. На основу овог уговора давалац издржавања се обавезује на читав низ престација према примаоцу, које ће преузимати све до краја његовог живота, па чак и након његове смрти, док се прималац обавезује на пренос одређених имовинских права на даваоца. У нашем праву овај уговор се традиционално регулише у прописима који уређују наследноправне односе, с обзиром на то да онако како је нормиран он представља правни посао од значаја за установу наслеђивања, јер производи одређена наследноправна дејства.

Важећи Закон о наслеђивању Републике Србије дефинише уговор о доживотном издржавању као правни посао којим се прималац издржавања обавезује да се после његове смрти на даваоца издржавања пренесе својина на тачно одређеним стварима или нека друга права, а давалац издржавања се обавезује да примаоца издржавања, као накнаду за то, издржава, брине о њему до краја живота и после смрти сахрани.¹⁵ За разлику од овог типа уговора о доживотном издржавању, где је пренос својине одложен до тренутка смрти примаоца, домаћа судска пракса познаје и тзв. неправи или неименовани уговор о доживотном издржавању, код кога се пренос имовине врши за живота примаоца.¹⁶

¹⁵ Видети: чл. 194 ЗОН.

¹⁶ Пуноважност овог уговора била је спорна након доношења савезног ЗОН-а 1955. године, па је став о допуштености његовог закључења заузео Савезни врховни суд. Видети: Начелно мишљење Проширене опште седнице Савезног врховног суда, бр. 8/57, од 11. 01. 1957. године (наведено према: М. Крећ, Ђ. Павић, *Komentar Zakona o nasleđivanju sa sudskom praksom*, Zagreb, 1964, стр. 377). И новија судска пракса је заузела став да оваква уговорна располагања нису у супротности са принудним прописима, јавним поретком и добрим обичајима. Видети нпр. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 236/2014, од

Именовани уговор о доживотном издржавању није наследноправни уговор, јер он не представља основ за наслеђивање, већ давалац издржавања стиче уговорену имовинску корист услед пруженог издржавања као сингуларни сукцесор, а само је пренос својине или других уговорених права модификован одложним роком до смрти примаоца издржавања. Зато га треба разликовати од уговора о наслеђивању, који представља правни посао *mortis causa*, јер своја правна дејства производи тек тренутком смрти његовог уговорног оставиоца и он представља најјачи основ наслеђивања у правима која га регулишу.¹⁷

Уговор о доживотном издржавању је по својим карактеристикама:

1) *именовани уговор*. Уговор о доживотном издржавању своје законско одређење налази у Закону о наслеђивању, којим је одређен и његов назив. Позитивна страна код уговора о доживотном издржавању, као именованог уговора, огледа се у томе што је за постојање овог уговорног односа потребна сагласност воља уговорних страна о битним елементима, док ће за остале елементе, у случају њиховог уговорног нерегулисања, важити диспозитивне законске одредбе.

2) *правни посао inter vivos*. Уговор о доживотном издржавању своје дејство производи за живота уговорних страна, те се и највећи део обавеза даваоца извршавају за живота примаоца. Једино је обавеза примаоца издржавања коригована одложним роком, тј. пренос права својине или неког другог права врши се у тренутку смрти примаоца издржавања (осим код тзв. неправог уговора о доживотном издржавању, где се својина преноси за живота примаоца).

3) *двострано обавезујући*. Закључењем уговора о доживотном издржавању и једна и друга уговорна страна преузимају одређене обавезе, те се обе истовремено налазе и у улози дужника и у улози повериоца. Наиме, давалац издржавања се обавезује на преузимање тачно одређених чинидби и истовремено потражује пренос имовинских права, а прималац издржавања, као поверилац издржавања, преузима обавезу да се после његове смрти (или за живота, ако је тако уговорено) на даваоца издржавања пренесе својина тачно одређених покретних и непокретних ствари.

25. 02. 2015. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-2362014-obligaciono-pravo-neimenovani-ugovor-nepravi-ugovor-o-do%C5%BEivotnom-izdr%C5%BEavanju>. Приступ: 24. 11. 2022. године).

¹⁷ У нашем позитивном праву, уговор о наслеђивању је ништав правни посао. Видети: чл. 179 ЗОН.

4) *теретан уговор (онерозан, уговор са накнадом)*. Уговор о доживотном издржавању је теретан правни посао, јер свака уговорна страна добија накнаду за оно што чини другој уговорној страни. Он никако не може имати лукративни карактер, без обзира што може постојати велика несразмера између чинидби уговорних страна након смрти примаоца издржавања.

5) *уговор intuitu personae*. Приликом доношења одлуке о уговорном обавезивању прималац издржавања пре свега узима у обзир лична својства даваоца издржавања, јер је у његовом интересу да издржавање пружа лице које му по својим особинама одговара и у кога има поверење. То би значило да је извршење уговорних обавеза стого везано за даваочеву личност.

6) *уговор са трајним извршењем престаџија*. Обавеза даваоца издржавања се састоји од читавог низа престаџија које се извршавају у дужем временском периоду и то од тренутка закључења уговора па све до смрти примаоца издржавања, што сврстава овај уговор у ред трајних.

7) *алеаторан*. Уговор о доживотном издржавању спада у ред алеаторних уговора из разлога што се у тренутку његовог закључења не зна вредност узајамних давања уговорних страна, јер исти зависи од будућег неизвесног догађаја тј. од дужине живота примаоца издржавања као и његових потреба које се током трајања уговорног односа могу како повећавати, тако и смањивати.

8) *строго формалан*. За настанак и пуноважност уговора о доживотном издржавању прописана је нарочито строга, солемнитетна форма, чији је циљ заштита уговорних страна, а пре свега примаоца издржавања, и уз то она има доказну функцију. У савременом српском праву овај правни посао закључује се у форми јавнобележнички солемнизоване исправе.

9) *каузалан*. Реч је о каузалном уговору јер има видно изражену каузу и тачно се зна на шта се уговарачи обавезују. Наиме, основ даваоцевог обавезивања огледа се у извршењу примаоцеве обавезе и обрнуто.

Уговор о доживотном издржавању има хуману димензију, јер се њиме обезбеђује издржавање, брига и нега најчешће старим и/или болесним лицима, потом има социјалну димензију, јер се без ангажовања средстава друштвене заједнице обезбеђује егзистенција једном лицу, а често има и породичноправну димензију јер се може уговорити и заједница

живота примаоца и даваоца издржавања и тако разреши и проблем усамљености. Осим тога, уговор има и лукративну димензију, јер се даваоцу најчешће пружа прилика да за мање ангажовање новчаних средстава добије имовину знатно веће вредности, а неретко има и шпекулативну димензију, зато што се њиме често избегавају законска ограничења код располагања имовином.¹⁸

3. Субјекти уговора о доживотном издржавању

Уговор о доживотном издржавању се закључује између две уговорне стране – даваоца и примаоца издржавања. И у улози једне и друге уговорне стране може се наћи више лица. Овај уговор се може закључити и између лица која су у обавези да се по закону међусобно издржавају, као што су супружници или родитељи и деца.¹⁹

Како се у улози примаоца издржавања јављају лица којима је потребна туђа брига, нега, и задовољавање основних животних потреба, изводи се закључак да се као прималац издржавања може појавити само физичко лице. У већини случајева то су стара и/или болесна лица која закључењем уговора желе да за себе обезбеде задовољавање егзистенцијалних потреба и пристојну старост. Услов који мора да испуни прималац издржавања јесте поседовање имовине, јер мора да пренесе одређена имовинска права у својину даваоцу издржавања, као накнаду за извршену обавезу издржавања. За закључење уговора захтева се потпуна пословна способност примаоца издржавања, а у случају да је ограничено пословно способан или лице које нема пословну способност, у његово име уговор закључује законски заступник уз сагласност органа старатељства.²⁰

Као давалац издржавања, осим физичког, може бити и правно лице, с тим што се у овој улози оно може наћи када давање издржавања није супротно делатности којом се

¹⁸ С. Шовић, Злоупотреба права код уговора о доживотном издржавању, *Билтен Врховног суда Србије*, бр. 2/1999, стр. 178.

¹⁹ У Нацрту Закона о наслеђивању стајала је одредба: „Ништав је уговор о доживотном издржавању у коме се као давалац издржавања јавља лице које је по закону дужно издржавати примаоца, ако пре закључења ако пре закључења уговора нису саслушани остали који имају законску обавезу издржавања“, али она није постала саставни део закона јер је превагу однело мишљење да је тешко спроводљива у пракси. Наведено према: О. Антић, З. Баљиновац, *op. cit.*, стр. 507.

²⁰ Видети: чл. 140, ст. 2 Породичног закона, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015 – у даљем тексту: ПЗ. У том смислу и: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 852/2016, од 20. 10. 2016. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-8522016-ugovor-o-do%C5%BEivotnom-izdr%C5%BEavanju-ni%C5%A1tavnost-forma-punomo%C4%87ja>. Приступ: 14. 11. 2022. године).

бави.²¹ Због природе уговора, давалац издржавања мора да буде лице које је потпуно пословно способно. Међутим, у пракси је било и случајева где су судови допуштали да се малолетна лица нађу у улози даваоца издржавања, у чије име су родитељи, као законски заступници, закључивали уговор, о чему ће касније у раду детаљније бити речи. Када се у улози даваоца издржавања појаве физичка или правна лица која се у оквиру свог занимања, односно делатности и старају о примаоцу издржавања, захтева се претходна сагласност органа старатељства за пуноважност уговора,²² што ће, такође, бити анализирано у посебном поглављу.

Уговор о доживотном издржавању може се закључити преко пуномоћника, коме је потребно специјално пуномоћје. Иако је основно правило да пуномоћје мора да буде дато у форми која се захтева и за закључење уговора за које се пуномоћје даје, последњим изменама ЗОО предвиђено је да у случају када се уговор закључује у форми јавнобележничког записа или јавнобележничке солемнизације довољно је да потпис властодавца буде оверен.²³

У случају када издржавање даје више давалаца, они одговарају солидарно за испуњење обавезе.²⁴ Уколико се деси да је уговорено издржавање више лица, најчешће је то случај са супружницима, обавеза даваоца издржавања према примаоцима је јединствена и недељива²⁵ и свако од њих има засебно право на уговорена давања и чињења.²⁶ Када се догоди да један од прималаца издржавања умре, тада давалац издржавања наставља са испуњењем својих обавеза према преживелом примаоцу издржавања.²⁷

Уговор о доживотном издржавању може бити закључен и у корист трећег лица. Тада се као уговорне стране јављају један уговорник (промисар) који се обавезује другом уговорнику (промисару, стипуланту) да ће давати издржавање и бринути се о трећем лицу (кориснику, бенефицијару) до његове смрти, иако то треће лице није саговорник и не учествује ни на који начин у закључењу тог уговора. У овом случају, давалац издржавања стиче својину на предметима у тренутку смрти његовог саговорача, осим ако евентуално

²¹ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 507.

²² Видети: чл. 196 ЗОН.

²³ Видети: чл. 90 ЗОО. Више о томе: *Уговор о уступању и подели имовине за живота*, Ниш, 2021, стр. 77.

²⁴ Н. Стојановић, *Наследно право*, стр. 390.

²⁵ Видети: Пресуда Округног суда у Новом Саду, Гж. бр. 3951/2005, од 12. 04. 2007. године (извор: *Актуелна судска пракса из грађанског материјалног права*, С. Вуковић, Г. Станојчић (прир.), Београд, 2011, стр. 348).

²⁶ Видети: чл. 197 ЗОН.

²⁷ М. Убавић, *Уговори о доживотном издржавању*, Београд, 2004, стр. 63.

није уговорено да се тај пренос врши у тренутку смрти бенефицијара.²⁸ За треће лице карактеристично је да он није уговорна страна и да може бити пословно неспособно лице, али му законодавац признаје одређена права. Наиме, после смрти стипуланта (сауговарача даваоца издржавања) бенефицијар је овлашћен да захтева упис свог права из уговора у јавне књиге у циљу обезбеђења свог потраживања, а такође по стипулантовој смрти може да захтева и раскид уговора због поремећених односа и промењених околности, а несумњиво и због недавања или неуредног давања издржавања, иако то ЗОН изричито не прописује.

4. Предмет уговора о доживотном издржавању

Да би један уговор настао и могао да производи правно дејство неопходно је да постоји сагласност уговорних страна о његовим битним елементима. Уговорне стране се заправо морају споразумети о својим узајамним обавезама.²⁹ Предмет овог уговора су права и обавезе који уговарачи имају један према другом.

Из самог законског одређења произлази да се закључивањем уговора прималац издржавања обавезује да се после његове смрти на даваоца издржавања пренесе својина тачно одређених ствари или нека друга права. У пракси, на основу овог уговора углавном се располаже непокретностима. Оно што је карактеристично јесте да прималац издржавања остаје власник ствари све до своје смрти, тако да њима може располагати, а давалац издржавања може своје право из уговора да обезбеди уписом забележбе у јавној књизи.³⁰ Прималац издржавања уговором може обухватити само ствари или права постојећа у тренутку закључења уговора,³¹ те свако уговорно располагање стварима и правима која прималац издржавања не поседује у моменту смрти неће производити правно дејство јер је ништаво.³²

Да би уговор био пуноважан захтева се индивидуализација свих покретних и непокретних које су предмет уговорног располагања. Када се као предмет уговора

²⁸ Видети: чл. 198 ЗОН.

²⁹ Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, Београд, 2015, стр. 252.

³⁰ Н. Крстић, Уговор о доживотном издржавању, у: *Мобилна правна клиника: од институције ка жртви* (прир. М. Костић, Д. Димовски, И. Илић), Ниш, 2014, стр. 192.

³¹ Видети: чл. 194, ст. 2 ЗОН.

³² Видети: Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 5654/2011, од 12. 07. 2012. године (преузето са: <http://www.bg.ap.sud.rs/lt/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/gz-5654-11.html>). Приступ: 12. 10. 2022. године).

појављује непокретност, заузет је став да је предмет уговора довољно одређен када су у њему наведени бројеви поседовних листова у које је уписана непокретност, која је предмет уговора.³³ Покретне ствари које се преносе, такође морају да буду појединачно наведене или означене на начин како се то иначе чини у правном промету (у зависности од врсте ствари, то може бити у броју, количини, врсти и слично) због правне сигурности, јер се пренос својине на њима одлаже до смрти примаоца.³⁴ Непокретне и покретне ствари којима је прималац издржавања располагао, у тренутку његове смрти прелазе на даваоца, оне нису слободне за наслеђивање и не улазе у његову заоставштину, нити се из ње могу намирити нужни наследници примаоца издржавања, што је посебно значајно дејство овог уговора.

Прималац издржавања закључењем уговора о доживотном издржавања се може обавезати на располагање само сопственом имовином. Међутим, пракса бележи случајеве располагања имовином стеченом у браку без сагласности супружника. У том случају поставља се питање пуноважности таквог уговорног располагања, имајући у виду да супружници управљају и располажу заједничком имовином споразумно и заједнички.³⁵ Заузет је став да није од утицаја на пуноважност уговора то што је прималац издржавања располагао имовином стеченом у брачној заједници, уколико су оба супружника корисници издржавања, јер се сматра да је предметни уговор прећутно одобрен од стране супружника који је такође бенефицијар издржавања, иако он није био његов потписник.³⁶

Међутим, уколико се догоди да други супружник није био корисник доживотног издржавања по основу уговора, прималац може располагати само својим уделом у заједничкој имовини када се она преноси у часу његове смрти (јер се према том тренутку и иначе дели заједничка имовина),³⁷ па надживели супружник може своје право на удео у заједничкој имовини остварити у парничном поступку.

Предмет обавезе даваоца издржавања састоји се у читавом низу престација. Давалац је дужан да примаоца издржава, брине о њему и након смрти га сахрани.

³³ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 338/2006, од 13. 04. 2006. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr/%D1%80%D0%B5%D0%B2-33806>. Приступ: 12. 10. 2022. године).

³⁴ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 1342/2005, од 01. 12. 2005. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr/%D1%80%D0%B5%D0%B2-134205>. Приступ: 10. 12. 2022. године).

³⁵ Видети: чл. 174, ст. 1 и 3 ПЗ.

³⁶ Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 3353/2020, од 04. 02. 2021. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-33532020-313131-ugovor-o-do%C5%BEivotnom-izdr%C5%BEavanju>. Приступ: 14. 10. 2022. године).

³⁷ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 506.

Уговарачи су слободни да, у складу са начелом аутономије воље, своје уговорне обавезе уреде према својим потребама и својим могућностима. Ако нису изричито предвидели шта обавеза издржавања обухвата, примениће се диспозитивна законска норма која предвиђа минимум обавеза даваоца издржавања, и то: обезбеђење становања, хране, одеће и обуће, одговарајуће неге у болести и старости, трошкове лечења и давања за свакодневне уобичајне потребе.³⁸ Обавеза издржавања не мора бити у материјалним давањима.³⁹ Брига о примаоцу такође подразумева читав низ престација даваоца, које су значајне за задовољење различитих његових потреба.⁴⁰ Могуће је да давалац издржавања преузме и друге обавезе, као што су обрада пољопривредног земљишта примаоца издржавања, исплата његових дугова који постоје у време закључења уговора и слично.⁴¹ Није реткост да се приликом закључења уговора између уговорних страна заснује заједница живота, ради ефикаснијег извршавања уговорних обавеза даваоца.

Уговором се могу предвидети обавезе за даваоца и након смрти примаоца, које се нпр. могу састојати у подизању споменика, изградњи подушја и слично, али је давалац свакако по закону обавезан да сахрани примаоца и када то није посебно уговорено.

II НЕВАЖНОСТ УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ У ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Уговор о доживотном издржавању један је од најкомплекснијих уговора грађанског права и у вези са њим може бити спорно скоро све. Зато се може рећи да је мало правних послова поводом којих се води толики велики број парница као што је случај са овим уговором у којима се тражи његов раскид или поништај из неког од бројних законима предвиђених разлога. У наставку рада наша пажња биће посвећена разматрању разлога за неважност овог уговора и анализи бројних судских пресуда донетих у поступцима у којима се оспоравала његова пуноважност.

³⁸ Видети: чл. 194, ст. 3 ЗОН.

³⁹ Д. Ђурђевић, *op. cit.*, стр. 253.

⁴⁰ Детаљније: Н. Стојановић, *Наследно право*, стр. 393.

⁴¹ М. Почуча, *Уговор о доживотном издржавању*, Нови Сад, 2011, стр. 76.

1. О неважности уговора

Да би сагласност две воље произвела облигационоправна дејства потребно је да буду испуњени општи услови који се односе на способност уговорача, сагласност воља, предмет, каузу, а понекад и форму уговора,⁴² као и евентуални посебни услови који се траже за поједине уговоре. Уколико у моменту закључења уговора недостаје један од услова потребних за његову пуноважност, такав уговор није правно ваљан, и, ако се његова неваљаност утврди у судском поступку, он неће производити правна дејства. Појам неважности претпоставља да је недостатак постојао од самог момента закључења уговора, да је уговор имао „урођену ману“,⁴³ и услед тога треба да буде уклоњен из правног живота. С обзиром на то да сви узроци неваљаности нису исти, санкција за неважност уговора се разликује.⁴⁴

Закон о облигационим односима за означавање уговора којима недостаје неки услов пуноважности користи израз *неважећи уговори*,⁴⁵ а њих дели на ништаве и рушљиве уговоре у зависности од разлога који их чини правно неваљаним.⁴⁶ Основ поделе је у томе да се ништавим правним пословима претежно повређују општи интереси, а рушљивим пословима претежно се вређају приватни интереси.⁴⁷

О последицама неважности уговора говори Закон о облигационим односима. Основна последица ништавости јесте реституција која је предвиђена првим ставом члана 104 Закона о облигационим односима, који стипулише да у случају ништавости уговора свака уговорна страна дужна је да врати другој све оно што је примила по основу таквог уговора. Уколико то није могуће, или ако се природа оног што је испуњено противи враћању, исплаћује се одговарајућа накнада у новцу, према ценама у време доношења судске одлуке, уколико законом није нешто друго прописано. Уколико је уговор ништав због тога што је по својој садржини или циљу противан принудним прописима, јавном

⁴² С. Перовић, *Забрањени уговори у имовинскоправним односима*, Београд, 1975, стр. 226.

⁴³ Ј. Радишић, *Облигационо право*, општи део, Београд, 2004, стр. 170.

⁴⁴ С. Перовић, *Облигационо право*, књига прва, Београд, 1981, стр. 448.

⁴⁵ Одсек четврти, одељка првог, главе друге ЗОО носи наслов „Неважност уговора“.

⁴⁶ Поједини теоретичари за означавање ништавих уговора користе појам *апсолутно ништави уговори*, а за рушљиве уговоре појам *релативно ништави уговори* (О. Антић, *Наследно право*, Београд, 2009, стр. 325). У доктрини се среће и подела неважећих послова на непостојеће, ништаве и рушљиве (Д. Стојановић, О. Антић, *Увод у грађанско право*, Београд, 2004, стр. 333). Већина посленика правне мисли ставља знак једнакости између термина ништави и апсолутно ништави правни послови, односно рушљиви и релативно ништави правни послови (С. Перовић, *Облигационо право*, стр. 448; Р. Ковачевић Куштримовић, М. Лазић, *Увод у грађанско право*, Ниш, 2008, стр. 266).

⁴⁷ Р. Ковачевић Куштримовић, М. Лазић, *op. cit.*, стр. 267.

поретку или добрим обичајима, суд може одбити, у целини или делимично, захтев несавесне стране за враћање оног што је другој страни дала. Осим тога, суд може и одлучити да друга страна оно што је примила по основу забрањеног уговора преда општини на чијој територији она има седиште, односно пребивалиште, или боравиште. Том приликом суд ће одлуку донети водећи рачуна о савесности једне, односно обеју страна, о значају угроженог добра или интереса, као и о моралним схватањима. Основна последица поништења рушљивог уговора је повраћај онога што је уговором било испуњено, а када то није могуће или је противно природи онога што је испуњено, даје се одговарајућа накнада у новцу, према ценама у време враћања, односно у време доношења судске одлуке.⁴⁸

Уговор о доживотном издржавању може бити правно неваљан правни посао из бројних разлога. Судска пракса је прилично богата случајевима побијања овог правног посла са позивањем на различите разлоге неважности, најчешће од стране законских наследника примаоца издржавања. Поништењем рушљивог, односно утврђивањем ништавости ништавог уговора о доживотном издржавању, добра којима је на основу уговора располагао прималац издржавања постају саставни део његове заоставштине и предмет су наслеђивања.⁴⁹ Уговор о доживотном издржавању може бити и делимично ништав, тј. ништаве могу бити поједине његове одредбе.⁵⁰ Најчешћи је у пракси случај када су судови утврђивали ништавост одредбе којом прималац у својину даваоцу издржавања преноси покретне ствари без њиховог индивидуалног одређења, што је неопходно код овог уговора (најчешће се користи формулација да се на даваоца издржавања преносе све покретне ствари које се у тренутку смрти нађу у имовини примаоца, или да се преносе све покретне ствари које се нађу у кући или стану који је предмет уговорног располагања).⁵¹

⁴⁸ Видети: чл. 113 ЗОО.

⁴⁹ Н. Крстић, Уговор о доживотном издржавању, стр. 206 и 207.

⁵⁰ Закон о облигационим односима одређује да ништавост неке одредбе не повлачи ништавост целог уговора ако он може опстати без те одредбе и ако она није била ни услов уговора ни одлучујућа побуда због које је уговор закључен (чл. 105, ст. 1 ЗОО).

⁵¹ „Покретне ствари као предмет уговора о доживотном издржавању у уговору морају бити наведен тако да се разликују од других ствари било као индивидуално одређене било као наведене помоћу ознаке збирне ствари онако како се у промету ствари одређују. Потреба да покретне ствари буду наведене у уговору о доживотном издржавању представљају битну одлику уговора тако да у погледу покретних ствари нема правоваљаног уговора ако ствари нису наведене.“ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 1342/05, од 01. 12. 2005. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr/%D1%80%D0%B5%D0%B2-134205>. Приступ:

Ништавост ништавих правних послова може се утврђивати у парници без икаквих временских ограничења, а на њу се могу позивати сва заинтересована лица и јавни тужилац, док и суд о постојању разлога ништавости води рачуна по службеној дужности.⁵² Поништај рушљивих правних послова, пак, може да захтева уговорна страна у чијем је интересу установљена рушљивост,⁵³ у законом одређеним роковима, а уколико рушљив уговор не буде поништен – долази до његове конвалидације. Круг активно легитимисаних лица може да буде и јасно дефинисан законском нормом за одређени вид неваљаности уговора о доживотном издржавању, као што је случај са оним предвиђеним чланом 203 ЗОН. Код уговора о доживотном издржавању закљученог након сачињавања завештања, и завештајни наследник је активно легитимисан да тражи поништај уговора који се односи на имовину која је предмет завештајног располагања.⁵⁴

Закон о наслеђивању Републике Србије прописује посебне разлоге за неважност уговора о доживотном издржавању. Осим из тих, овај уговор може бити ништав или рушљив и из разлога предвиђених Законом о облигационим односима, који су иначе својствени свим облигационим уговорима.

2. Неважност уговора о доживотном издржавању из разлога предвиђених Законом о облигационим односима

Закон о облигационим односима Републике Србије прописује бројне разлоге из којих један уговор може да буде ништав или рушљив. Будући да је уговор о доживотном издржавању облигациони уговор, одредбе ЗОО о неважности уговора примењују се и на њега, сходно члану 23 ЗОО. Најчешћи разлози прописани овим законом због којих се уговор о доживотном издржавању побија у пракси су: пословна неспособност уговорних страна, мане воље, симулованост уговора и недопуштене побуде приликом његовог закључења, и оне ће бити предмет детаљнијег разматрања у раду. Осим из ових разлога, уговор о доживотном издржавању је правно неваљан и ако је предмет обавезе немогућ, недопуштен, неодређен или неодредив (чл. 47 ЗОО), ако је кауза уговора недопуштена (чл.

10. 12. 2022. године). У том смислу и: Решење Врховног суда Србије, Рев. бр. 2129/99, од 02. 12. 1999. године (извор: *Уговор о доживотном издржавању (судска пракса)*, С. Андрејић (прир.), *op. cit.*, стр. 13).

⁵² Видети: чл. 109 и 110 ЗОО.

⁵³ Видети: чл. 112, ст. 1 ЗОО.

⁵⁴ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 1058/2006 (Сгзз. 255/2006), од 27. 09. 2006. године (извор: *Збирка сентеници из грађанског права и грађанског процесног права*, група аутора, Књига 1 (ред. Г. Станковић,), Београд, 2018, стр. 131).

52 ЗОО), ако је противан принудним прописима, јавном поретку и добрим обичајима (чл. 103 ЗОО), и из других законом предвиђених разлога.

2.1. Пословна неспособност уговорних страна код уговора о доживотном издржавању

2.1.1. Уопште о способности уговарања у нашем праву

Законом о облигационим односима прописује се да је за закључење пуноважног уговора потребно да уговарач има пословну способност која се тражи за закључење тог уговора.⁵⁵ Пословна способност подразумева способност самосталног одлучивања о правима и обавезама, односно, способност физичког лица да изјавама своје правно релевантне воље преузима одређена права и обавезе и ствара, мења или гаси одређене правне односе. Претпоставља се да је свако пунолетно лице пословно способно и да је приликом доношења одлука и предузимања радњи које производе одређене правне последице, та особа у стању да нормално расуђује, да разуме последице одлука које доноси и да штити своја права и интересе.⁵⁶ Уколико се, приликом закључења уговора, догоди да уговорна страна није способна да расуђује, она не може да изјави правно релевантну вољу за настанак уговора, те као неминовна последица закључења правног посла од стране лице коме недостаје способност за расуђивање јесте непуноважност таквог уговорног располагања.

У нашем праву, потпуна пословна способност се стиче пунолетством тј. навршетком осамнаест година живота.⁵⁷ Од прописаног законског правила постоје одређена одступања на основу којих се потпуна пословна способност може стећи и пре законом одређеног узраста. У том случају, реч о стицању пословне способности еманципацијом. Породични закон предвиђа еманципацију у два случаја, и то: уколико је малолетно лице закључило брак, након што је у поступку диспензације добило судску дозволу за закључење брака (законска еманципација – превремена пословна способност се стиче самим склапањем брака), и у случају када малолетно лице које је навршило 16 година живота, а постало родитељ и достигло је телесну и душевну зрелост потребну за

⁵⁵ Видети: чл. 56, ст. 1 ЗОО.

⁵⁶ Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 1105/2016, од 14. 12. 2017. године (извор: *Paragraf Lex*).

⁵⁷ Видети: чл. 11, ст. 1 ПЗ.

самостално старање о сопственој личности, правима и интересима, одлуком суда стекне потпуну пословну способност (судска еманципација).⁵⁸

Поред категорије лица која имају пословну способност, разликујемо и лица која немају способност уговорног обавезивања, као и лица којима је та способност делимично омогућена. Лица која уопште немају уговорну способност су она која још увек нису навршила 14 година живота.⁵⁹ Исти је случај и са пунолетним лицима која су у спроведеном судском поступку у потпуности лишена пословне способности, јер због болести или сметњи у психо-физичком развоју нису способни за нормално расуђивање, те због тога нису у стању да се самостално старају о себи и о заштити својих права и интереса.⁶⁰ У теорији има мишљења да изјава воље таквих лица не представља правно релевантну чињеницу, тако да у случају сагласности таквих воља, по правилу, не долази ни до настанка уговора, јер се неспособност јавља као услов настанка уговора, а не као услов за његову пуноважност.⁶¹ За ову категорију лица правне послове предузимају њихови родитељи, односно старатељи, као законски заступници. Деси ли се закључење уговора од стране пословно неспособног лица, право на утврђивање ништавости таквог уговорног обавезивања признато је сваком заинтересованом лицу, без временског ограничења, а такође и суд по службеној дужности води рачуна о постојању ништавости.⁶²

Као лица којима закон признаје делимичну способност уговарања јављају се малолетници старији од 14 година живота (старији малолетници) и пунолетна лица чија је пословна способност делимично лишена у спроведеном судском ванпарничном поступку. Судском одлуком о делимичном лишењу пословне способности одређују се правни послови које лице делимично лишено пословне способности може и које не може самостално предузимати.⁶³ Законодавац прописује да старији малолетник поред правних послова које може предузимати млађи малолетник, може преузимати и све остале правне послове уз претходну или накнадну сагласност родитеља односно старатеља.⁶⁴ Као

⁵⁸ Видети: чл. 11, ст. 2 и 3 ПЗ.

⁵⁹ То, међутим, не значи да млађи малолетници ни на који начин не могу да учествују у правном промету. Њима законодавац признаје право да предузимају правне послове којима прибављају искључиво права, правне послове којима не стичу ни права ни обавезе и правне послове мањег значаја (чл. 64, ст. 1 ПЗ).

⁶⁰ Породични закон прописује да таква лица имају способност која је једнака пословној способности млађег малолетника, тј. детета млађег од четрнаест година. Видети: чл. 146, ст. 1 и 2 ПЗ.

⁶¹ С. Перовић, *Облигационо право*, стр. 246.

⁶² Видети: чл. 109, ст. 1 и чл. 110 ЗОО.

⁶³ Видети: чл. 147, ст. 3 ПЗ.

⁶⁴ Видети: чл. 64, ст. 2 ПЗ.

санкција за закључење уговора без сагласности заступника предвиђена је рушљивост уговора,⁶⁵ с тим што он може бити оснажен његовим накнадним одобрењем.⁶⁶ Право да захтева поништај уговора признато је законском заступнику који није дао одобрење за закључење правног посла, а такође право на поништај има и ограничено пословно способно лице, када стекне потпуну пословну способност, при чему тужбу за поништај уговорног располагања може поднети у року од три месеца од стицања потпуне пословне способности.⁶⁷

2.1.2. Пословна неспособност примаоца издржавања

С обзиром на то да уговор о доживотном издржавању, као примаоци издржавања, најчешће закључују стара и болесна лица, њихови законски наследници често изражавају сумњу да су примаоци издржавања у тренутку закључења уговора били неспособни за расуђивање. Услед тога, прибегавају покретању судских поступака позивајући се на непостојање способности за расуђивање на страни примаоца издржавања, а све у циљу побијања таквог уговорног располагања.

Чињеница да прималац издржавања није био лишен пословне способности у време закључења уговора није од утицаја, ако он у том моменту није био способан да схвати значај правне радње коју предузима. Суд мора да утврди у сваком конкретном случају када је спорна способност за расуђивање примаоца издржавања, да ли је прималац у време закључења уговора могао разложно да расуђује, узимајући у обзир све околности случаја и природу евентуалне болести од које је боловао, а која не мора да буде душевна већ може бити и нека друга органска болест. Према становишту највише судске инстанце у Србији, заузетом у једном случају, прималац издржавања мора да буде у стању да „разумно расуђује“, јер само тада може да изрази своју правно релевантну вољу. Током поступка је утврђено да је прималац издржавања у време када је са супругом закључио спорни уговор био „оптерећен својим годинама живота и бројним тешким болестима од којих је боловао, због чега је код њега постојала изражена брига за сопствено здравље и страх од смрти, па је услед тога осећао немоћ и зависност од бриге и неге своје супруге, те и ако није био душевно поремећен и лишен пословне способности, у време закључења уговора о

⁶⁵ Видети: чл. 111 ЗОО.

⁶⁶ Видети: чл. 56, ст. 3 ЗОО.

⁶⁷ Видети: чл. 59 ЗОО.

доживотном издржавању није био способен да схвати значај правне радње коју предузима.⁶⁸ Суд је у овом случају уговор огласио ништавим са позивањем на чл. 56 ЗОО.

У другом случају, Врховни касациони суд Србије донео је пресуду да прималац издржавања није био пословно способен у моменту закључења уговора, јер је боловао од малигнитета на унутрашњим органима и на мозгу.⁶⁹ Суд је оценио да је прогресија болести таква да он није био способен да расуђује у тренутку закључења уговора. У овом случају, пак, суд је нашао да је уговор рушљив и да га треба поништити на основу члана 111 ЗОО, који прописује рушљивост уговора када је уговорна страна ограничено пословно способна. С друге стране, исти суд је нашао да је ништав на основу чл. 103, ст. 1 ЗОО уговор који је сачинио прималац издржавања који је више деценија боловао од неизлечиве хроничне психотичке болести, иако је био у стању да комуницира са околином, а излечивост се тичала само у виду побољшања комуникације са средином.⁷⁰

У свим случајевима када прималац издржавања није био лишен пословне способности за живота, а покренут је парнични поступак ради утврђивања ништавости уговора због неспособности за расуђивање примаоца издржавања, прибегава се спровођењу вештачења његове способности за расуђивање.⁷¹ Задатак вештака јесте да утврди способност за расуђивање примаоца издржавања у тренутку закључења уговора. У овим случајевима, а то је у пракси и најчешће, судско-психијатријско вештачење се врши постмортално, што значајно повећава могућност да процена не буде тачна, јер се не може обавити преглед примаоца издржавања. Вештаци, комисије вештака при клиничким центрима или судско психијатријски одбори медицинских факултета, на основу медицинске документације, судских списа, често непоузданих изјава сведока (углавном лаика) и сагледавањем мотивације за закључење правног посла, у свом налазу и мишљењу дају процену способности за расуђивање примаоца издржавања.⁷² У случају да се

⁶⁸ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 371/2006, од 24. 05. 2006. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr/%D1%80%D0%B5%D0%B2-37106>. Приступ: 19. 11. 2022. године).

⁶⁹ Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 470/2010, од 22. 04. 2010. године (извор: *Paragraf Lex*).

⁷⁰ Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 1105/2016, од 14. 12. 2017. године (извор: *Paragraf Lex*).

⁷¹ Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 273/2019, од 18. 06. 2021. године (извор: *Paragraf Lex*).

⁷² Детаљно о психијатријском аспекту поништаја уговора о доживотном издржавању и утврђивању способности за расуђивање примаоца издржавања: З. Ћирић, Н. Стојановић, Неке дилеме око поништаја уговора о доживотном издржавању, *Правни живот*, бр. 10/2002, стр. 614–618.

медицинским вештачењем утврди да у време сачињавања уговора о доживотном издржавању прималац није био способан за расуђивање, и суд налаз и мишљење вештака прихвати, такав правни посао је ништав јер једна уговорна страна није могла да изјави правно релевантну вољу за закључење уговора, без обзира што формално није била лишена пословне способности.⁷³ Када се раде два постмортална вештачења пословне способности примаоца издржавања, а налаз и мишљење вештака буду у овим случајевима контрадикторни, суд ће прихватити налаз и мишљење оног вештака (комисије вештака) коме поклони више поверења ценећи и друге околности конкретног случаја.⁷⁴

Како би уговарачи искључили или знатно отежали могућност побијања уговора услед овог разлога, пре самог закључења прибегавају да се обави неуропсихијатријски преглед примаоца издржавања, при чему се његова способност констатује у самом уговору.⁷⁵ Будући да се уговор о доживотном издржавању закључује пред јавним бележником, он је дужан да у сваком случају утврди пословну способност уговарача, а нарочито примаоца издржавања. Уколико непосредним чулним опажањем стекне уверење да је прималац неспособан за расуђивање, он ће одбити да солемнизује исправу.⁷⁶ Ако се, пак, код њега јави сумња у способност за расуђивање примаоца издржавања, условиће солемнизацију исправе неуропсихијатријским вештачењем његове пословне способности.⁷⁷

Пунолетним лицима лишеним пословне способности орган старатељства поставља старатеља.⁷⁸ Старатељ обавља самостално све правне послове који се односе на старање о личности штићеника, заступа га, обезбеђује средства за његово издржавање и управља и

⁷³ Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 1105/2016, од 14. 12. 2017. године (извор: *Paragraf Lex*).

⁷⁴ Тако су судови поступили у случају када је захтевано да се утврди да је уговор ништав и без правне важности јер је прималац издржавања, због бројних болести, био неспособан да расуђује. Суочен са различитим мишљењима две комисије вештака, Виши суд у Београду је на бази савесне и брижљиве оцене свих доказа одбио тужбени захтев (Пресуда П. бр. 349/12, од 22. 01. 2018. године). Пресуду је потврдио Апелациони суд у Београду (Гж. бр. 8501/18, од 31. 10. 2018. године), као и Врховни касациони суд Републике Србије (Рев. бр. 4180/2019, од 12. 12. 2019. године. Преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-41802019-313131-ugovor-o-doživotnom-izdržavanju>. Приступ: 23. 11. 2022. године).

⁷⁵ Видети: Пресуда Апелационог суда у Нишу, Гж. бр. 308/2021, од 18. 05. 2021. године (извор: Архива суда).

⁷⁶ Сходно чл. 93д, ст. 3 Закона о јавном бележничтву, *Службени гласник РС*, бр. 31/2011, 85/2012, 19/2013, 55/2014 – др. закон, 93/2014 – др. закон, 121/2014, 6/2015 и 106/2015. У даљем тексту ЗЈБ.

⁷⁷ <https://www.pravniportal.com/%D1%98avni-beleznik-ceni-slobodno-sposobnost-stranke-za-rasudivanje-ka-relevantnu-cinjenicu-od-koje-zavisi-da-li-ce-joj-dozvolititi-da-samostalno-zakljuci-odredeni-ugovor/>. Приступ: 23. 11. 2022. године.

⁷⁸ Видети: чл. 124 и чл. 125, ст. 1 ПЗ.

располаже његовом имовином.⁷⁹ Послове који прелазе оквир редовног управљања имовином штићеника, старатељ може обављати само уз претходну сагласност органа старатељства.⁸⁰ Пошто закључење уговора о доживотном издржавању производи значајна дејства не само на личност него и на имовину примаоца издржавања, свакако се његово закључење може уврстити у круг ванредних послова за чију је пуноважност неопходна претходна сагласност Центра за социјални рад.⁸¹

Случајеви закључења уговора о доживотном издржавању преко старатеља, као законског заступника пословно неспособних лица, у пракси нису ретки. Сматра се да се суштина, значај, и заштитни карактер овог уговора најбоље одражава баш када је прималац издржавања лице које није у стању да се самостално стара о својим правима.⁸²

Орган старатељства ће одобрење за закључење уговора о доживотном издржавању дати имајући приоритетно у виду интересе штићеника као примаоца издржавања. До давања одобрења ће доћи када орган старатељства, након разматрања свих околности конкретног случаја, попут разлога за лишење пословне способности, вредности штићеникове имовине, које се лице појављује као давалац издржавања, нађе да се закључењем уговора о доживотном издржавању најбоље штите интереси штићеника.⁸³ Ништав ће бити уговор о доживотном издржавању који је закључио пословно неспособни прималац издржавања, без знања и сагласности свог старатеља, као и без претходно прибављеног одобрења органа старатељства за закључење овог правног посла.⁸⁴

2.1.3. Пословна неспособност даваоца издржавања

За пуноважност уговорног обавезивања, неопходно је постојање пословне способности и на страни даваоца издржавања. У улози даваоца издржавања може се наћи физичко, под одређеним условима и правно лице.

У теорији доминира став да се извршење преузетих обавеза на одговарајући начин не може очекивати од малолетног лица или лица које је због одсуства способности да се

⁷⁹ Видети: чл. 135, ст. 2 ПЗ.

⁸⁰ Видети: чл. 139, ст. 2 и 3 ПЗ.

⁸¹ Д. Живојиновић, *Способност уговарача за закључење уговора о доживотном издржавању*, *Уговор о доживотном издржавању*, зборник радова, Ниш, 1997, стр. 51. И чл. 140, ст. 2 ПЗ јасно стипулише да старатељ имовином штићеника може да располаже само ако за то има сагласност органа старатељства.

⁸² М. Станковић, *op. cit.*, стр. 970.

⁸³ Д. Живојиновић, *op. cit.*, стр. 52.

⁸⁴ Видети: Решење Апелационог суда у Нишу, Гж. бр. 4515/2017, од 28. 09. 2017. године (извор: *Paragraf Lex*).

стара о сопственим интересима лишено пословне способности.⁸⁵ Такво лице није у могућности да примаоцу издржавања обезбеди све што је потребно за његову егзистенцију и да се брине о његовој имовини и личности,⁸⁶ с обзиром на то да се обавеза издржавања састоји из различитих и дуготрајних престација⁸⁷ и да захтева континуиран лични контакт даваоца и примаоца издржавања.

У судској пракси наилазимо на различите ставове суда када се као давалац издржавања јавља малолетно лице, а чак је и највиша судска инстанца у готово идентичним случајевима заузимала различита становишта. Тако, у више наврата судови су одбијали тужбене захтеве за утврђење ништавости уговора када су они закључени у име и за рачун пословно неспособних лица од стране њихових законских заступника.⁸⁸ У овим случајевима, где се чак и дете од две године појављује као давалац издржавања, родитељи су, као законски заступници детета, на себе уговором преузимали обавезу да извршавају све престације које се тичу издржавања, бриге и сахране након смрти примаоца издржавања. Судови су нашли да је овакво закључење уговора допуштено на основу чл. 72, ст. 1 ПЗ (да родитељи имају право и дужност да заступају дете у свим правним пословима и изван граница његове пословне способности), а нарочито с обзиром на то да Закон о наслеђивању не предвиђа никакве рестрикције у погледу могућности да се малолетна лица нађу у улози даваоца издржавања.

Сасвим супротно становиште судови су заузели у више других случајева, усвајајући тужбене захтеве за поништај уговора о доживотном издржавању због пословне неспособности малолетног даваоца издржавања.⁸⁹ У наведеним случајевима, судови су заузели становиште да није пуноважан уговор о доживотном издржавању који је као давалац издржавања закључило млађе малолетно лице преко свог законског заступника,

⁸⁵ Д. Живковић, *op. cit.*, стр. 53.

⁸⁶ М. Почуча, *op. cit.*, стр. 50.

⁸⁷ Н. Стојановић, *Наследно право*, стр. 389.

⁸⁸ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 2791/2005, од 09. 02. 2006. године (извор: *Paragraf Lex*), Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 1663/2016, од 24. 03. 2017. године (преузето: <https://vk.sud.rs/sr-lat/rev-16632016-zakon-o-obligacionim-odnosima-%C4%8Dlan-111-ugovor-o-do%C5%BEivotnom-izdr%C5%BEavanju-poni%C5%A1taj-zakon-o>. Приступ 30. 11. 2022. године).

⁸⁹ Видети: Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. бр. II 402/2010, од 05. 02. 2010. године (извор: *Збирка сентенци из грађанског права и грађанског процесног права*, група аутора, Књига 1, стр. 125–126); Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 1687/2016, од 08. 06. 2016. године (извор: *Paragraf Lex*); те Решење Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 167/2015, од 12. 02. 2015. године, којим је укинута пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 2281/13(1), од 23. 10. 2013. године, а којом је овакав уговор првобитно био оглашен пуноважним (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-1672015-nasledno-pravo-ugovor-o-dozivotnom-izdrzavanju>. Приступ: 30. 11. 2022. године).

због тога што оно, с обзиром на природу уговора, није било пословно способно да преузме уговорне обавезе. Судови су пошли од одредбе чл. 56 ЗОО, која предвиђа да је за закључење пуноважног уговора неопходна пословна способност која се тражи за закључење тог уговора, као и од одредбе чл. 64 ПЗ којим су прописани послови које могу предузимати млађи и старији малолетници. Осим тога, судови су имали у виду да је реч о двострано обавезујућем уговору, и да давалац може бити само оно лице које је способно да својом изјавом воље стиче и заснива обавезе, што малолетници нису у стању. Самим тим, ни сврха уговора не може бити остварена. Уз све наведено, судови су оценили да ни форма уговора прописана чл. 195 ЗОН није испоштована јер малолетна лица (а у случајевима Гж. бр. 1687/2016 и Рев. бр. 167/2015 реч је о двогодишњој деци), која нису ни присуствовала потврђивању уговора, нису могла да буду упозната са садржином уговора и упозорена на његове правне последице.

Овако разнолика пракса не само у различитим апелационим, већ и код различитих судских већа Врховног касационог суда никако не доприноси правној сигурности, јер у зависности од мишљења судећих судија, у једном случају ће бити пуноважан уговор код кога се у својству даваоца издржавања јави дете у чије име и за чији рачун уговор закључи родитељ, а у другом ће бити оглашен ништавим. Сматрамо да је оваква пракса неодржива. Судови који су били става да су овакви уговори правно ваљани очигледно нису разумели суштину уговора о доживотном издржавању, нити обавезе које се њиме предузимају, јер се он значајно разликује од свих осталих теретних уговора. Реч је о правном послу *intuitu personae*, на основу кога лице које је давалац издржавања треба и фактички да даје издржавање примаоцу, а не само да фигурира у уговору као давалац, односно да суштински буде само стицалац имовине којом се располаже. Као логично се намеће и питање како издржавано лице да буде давалац издржавања старој и/или болесној особи? Овде је очигледно постојање неке злоупотребе приликом закључења уговора,⁹⁰ јер да није тако зашто би се уговор закључивао у корист детета као даваоца издржавања, а у ствари стицаоца имовине? Иста сврха би се могла остварити и поклоном, али би се онда нужни

⁹⁰ На пример, могуће је да је родитељ детета које је уговором именовано за даваоца издржавања, а који фактички извршава обавезе, у дуговима, те би се његови повериоци намирили из ствари и права које би стекао на основу уговора о доживотном издржавању, да се он нашао у улози даваоца. Овако, када се дете јави као давалац, оно ће након смрти примаоца издржавања и постати власник ствари које су предмет уговорног располагања, а њима ће касније моћи да располаже родитељ, као законски заступник детета све до дететовог пунолетства.

наследници примаоца могли намирити из таквих уговорних располагања. Чак и да се не ради о свему овоме, сматрамо да би уговор о доживотном издржавању у сваком случају требало огласити ништавим када се пословно неспособно лице јавља као давалац издржавања.

2.2. Мане воље

За настанак уговора неопходна је сагласност воља оних који га закључују. Уколико је лице своју вољу изјавило под утицајем силе или претње, или је изазвана преваром или је, пак, воља изјављена у одсуству тачне представе о стварности, о битним чињеницама, онда је таква воља манљива, има недостатака.⁹¹ Уколико је воља изјављена под утицајем преваре, претње, принуде или у заблуди, то утиче на опстанак правног посла. Оне се заједничким именом означавају манама воље, те представљају разлог за рушљивост уговора.⁹² Овлашћена лица могу у законом предвиђеним роковима да траже поништај уговора због мана воље, а како се недостаци у вољи не претпостављају, тужилац мора своје тврдње да докаже.⁹³

Принуда је постоји када једно лице својим поступањем присиљава друго лице да изјави вољу усмерену на остваривање одређених правних ефеката, што, иначе, по својој слободној вољи не би учинило. Да би принуда била разлог за поништај уговора мора одлучујуће утицати на вољу уговорника. Разликујемо физичку и психичку принуду. Код физичке принуде притисак на вољу уговорника врши се употребом физичке силе приликом давања изјаве (нпр. ако неко силом држећи руку другог, примора овог да потпише уговор, или му мучењем или злостављањем наноси физичку бол и тиме га приморава на одређено поступање).⁹⁴ Психичка принуда или претња постоји када се изазива оправдани страх од будуће опасности која ће се десити самом уговорнику, трећим лицима или неком његовом другом добру уколико не закључи одређени уговор.⁹⁵

Заблуда представља погрешну представу лица о битном елементу уговора или некој другој чињеници, услед које је дошло до закључења уговора.⁹⁶ Закон о облигационим

⁹¹ С. Перовић, *Облигационо право*, стр. 286.

⁹² Видети: чл. 111 ЗОО.

⁹³ С. Перовић, *Облигационо право*, стр. 286.

⁹⁴ *Ibid*, стр. 305.

⁹⁵ Видети: чл. 60 ЗОО.

⁹⁶ Р. Ковачевић Куштримовић, М. Лазећ, *op. cit*, стр. 283.

односима говори да на пуноважност уговора утиче једино битна заблуда за коју каже да је то она заблуда која се односи на битна својства предмета, на лице са којим се закључује уговор ако се закључује с обзиром на то лице, као и на околности које се по обичајима у промету или по намери странака сматрају одлучним, а страна која је у заблуди не би иначе закључила уговор такве садржине.⁹⁷ У формирању нетачног уверења о некој чињеници, други саговорник нема никаквог удела, бар не свесног.⁹⁸

Превара представља довођење у заблуду или одржавање у заблуди друге особе, у намери да се она наведе на закључење уговора.⁹⁹ Постојање намере једног уговорника да се изазове погрешна представа о некој правној чињеници код другог уговорника представља кључну разлику између преваре и заблуде.¹⁰⁰

Право да захтева поништење уговора због мана воље има лице (уговарач) које је у заблуди, принуђено или преварено да закључи конкретан уговор.¹⁰¹ Ово право престаје истеком субјективног рока од годину дана од сазнања за постојање заблуде, преваре или претње, односно од престанка принуде. То право у сваком случају престаје истеком објективног рока од три године од дана закључења уговора.¹⁰² Рокови су преклузивни. Уколико овлашћено лице не жели да подигне тужбу за поништење уговора или то не учини у законом одређеном року, такав уговор ће конвалидирати и егзистирати као и сваки други ваљан уговор, и више се нико неће моћи позивати на његову рушљивост.

У вези са уговором о доживотном издржавању у пракси се могу наћи случајеви где су наследници примаоца издржавања, након његове смрти, подизали тужбу за поништај уговора позивајући се на мане у изјављеној вољи. Захтев за поништајем из овог разлога углавном се истиче као евентуални, уз још неки захтев усмерен на поништај уговора из другог разлога. Терет доказивања постојања мана воље је увек на тужиоцу, а то је у пракси веома тешко, нарочито јер прималац више није у животу те постојање мана воље често није могуће доказати. У неколико случајева које смо нашли претражујући различите изворе и збирке одлука, судови нису успели да утврде постојање мана воље, те су овакве тужбене захтеве одбијали, а уговори о доживотном издржавању произвели су пуна правна

⁹⁷ Видети: чл. 61, ст. 1 ЗОО.

⁹⁸ С. Перовић, *Облигационо право*, стр. 287.

⁹⁹ Видети: чл. 65 ЗОО.

¹⁰⁰ Детаљно о манама воље и њиховим правним последицама: С. Перовић, *Облигационо право*, стр. 286–310; Р. Ковачевић Куштримовић, М. Лазић, *op. cit.*, стр. 282–301.

¹⁰¹ Видети: чл. 112, ст. 1 ЗОО.

¹⁰² Видети: чл. 117 ЗОО.

дејства.¹⁰³ Сматрамо и да строга форма која се захтева за закључивање овог посла у великој мери спречава постојање мана воље при његовом закључењу, а то је нарочито случај сада када се уговор потврђује од стране јавног бележника, по стриктно прописаној процедури.

2.3. Симулованост уговора о доживотном издржавању

Симуловани уговори представљају правне послове којим уговорне стране прибегавају када настоје да се у спољном свету створи уверење о постојању једног уговора и дејствима која су му својствена, док је њихова стварна намера била закључење неког другог уговора. Дакле, симуловани уговор је уговор чије дејство уговарачи не желе, већ њиме прикривају уговор који заиста желе да закључе.¹⁰⁴

Воља уговарача за закључење уговора мора бити озбиљна, слободна и стварна.¹⁰⁵ Уколико се деси да се изјављена воља уговорних страна не подудара са њиховом стварном вољом, онда је она симулована. У том случају имамо два уговора. Један, дисимуловани уговор, који су уговарачи стварно желели да закључе и да наступе његова дејства, и други, који је привидан, тј. симулован и који не производи дејство међу уговорним странама. Уговорне стране прибегавају закључењу симулованог уговора јер желе да из неког разлога прикрију постојање жељеног, дисимулованог уговора. Симуловани уговор је ништав у нашем праву, док ће дисимуловани уговор производити дејства уколико су испуњени услови за његову правну ваљаност.¹⁰⁶

Како би се избегла ограничења која су Законом о наслеђивању предвиђена за оставиоца, изиграле законске одредбе о нужном делу и потпуно заобишли нужни наследници, у пракси се често прибегава закључењу уговора о доживотном издржавању, којим се прикрива уговор који су уговарачи и имали намеру да закључе, и то најчешће уговор о поклону.¹⁰⁷ Разлог оваквог поступања лежи у чињеници да нужни наследници могу нужни део намирити из поклона, док уговор о доживотном издржавању не штити

¹⁰³ Видети: Одлука Врховног суда Србије, Гж. бр. 1275/76 (извор: М. Убавић, *op. cit.*, стр. 192); Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 99/99, од 15. 06. 1999. године; Решење Врховног суда Србије, Рев. бр. 3401/2001, од 21. 09. 2001. године (извор за обе одлуке: *Уговор о доживотном издржавању (судска пракса)*, С. Андрејић (прир.), *op. cit.*, стр. 5 и 34).

¹⁰⁴ Р. Ковачевић Куштримовић, М. Лазић, *op. cit.*, стр. 278.

¹⁰⁵ Видети: чл. 28 ЗОО.

¹⁰⁶ Видети: чл. 66, ст. 1 и 2 ЗОО.

¹⁰⁷ С. Шовић, *op. cit.*, стр. 180.

нужне наследнике те закључењем овог уговора прималац издржавања реализује своју намеру да нужним наследницима не остави ништа. Осим тога, овај уговор се, као симуловани, понекад закључује и једноставно да би се поједини сродници фаворизовали у односу на друге.

Симуловани уговор о доживотном издржавању је ништав правни посао. Међутим, уколико су испуњени услови за правну ваљаност дисимулованог уговора, најчешће уговора о поклону, он ће и произвести дејство, али само ако је такав захтев истакао у парници тужилац који тражи утврђење ништавости симулованог уговора.¹⁰⁸ Тада ће нужни наследници примаоца моћи из таквог располагања да траже намирење нужног дела. На симулованост уговора се у судској пракси најчешће и позивају нужни наследници примаоца издржавања, јер они имају интерес да се утврди да је уговарање поклона била права намера уговорних страна.

Ако се у судском поступку утврди да намера уговарача није била да се уговори доживотно издржавање већ најчешће поклон, суд ће признати правно дејство уговору о поклону.¹⁰⁹ Најједноставнија је ситуација када тужени-давалац издржавања призна да уговор није закључен са циљем издржавања, већ како би му се пренела одређена имовина.¹¹⁰ Када то није случај, постојање симулације уговора није лако доказати, јер је тешко доказати шта је била права намера уговарача, па се закључак о симулацији најчешће изводи на основу посредних доказа – индиција, тако што се доказује да у тренутку закључења уговора потреба за издржавањем није ни постојала, или да уговорена обавеза није извршавана.¹¹¹

Тако, у једном случају је суд нашао да су уговарачи поклон прикрили уговарањем доживотног издржавања, јер је прималац желео да испоштује старе обичаје по којима мушки потомци имају приоритет у наслеђивању у односу на женске, и уговором је све оставио једином мушком наследнику у фамилији.¹¹² Симулованост је утврђена и у случају где је суд нашао да је права воља уговорних страна такође била да закључе уговор о

¹⁰⁸ Н. Крстић, Уговор о доживотном издржавању, стр. 212.

¹⁰⁹ Видети: Одлука Врховног суда Србије, Гзз. бр. 59/84 (извор: М. Почуча, *op. cit.*, стр. 126).

¹¹⁰ Тако, у једном случају давалац издржавања је признао да му је мајка рекла да жели да га осигура, а када је завршила у болници рекла да је тада тренутак да сачине уговор и да га на тај начин осигура. Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 2230/98, од 16. 12. 1998. године (извор: О. Антић, Д. Ђурђевић, *Приручник за наследно право*, Београд, 2009, стр. 284–285).

¹¹¹ С. Шовић, *op. cit.*, стр. 180; Д. Ђурђевић, *op. cit.*, стр. 269.

¹¹² Видети: Одлука Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. бр. 2501/2012, од 26. 11. 2012. године (извор: *Избор судске праксе*, бр. 9/2013, стр. 51).

поклону, а не уговор о доживотном издржавању, јер нити је постојала потреба за издржавањем, нити је било каква обавеза извршена. Специфичност овог случаја је у томе што је прималац издржавања била наследница претходне власнице стана, која је хтела да тај стан припадне сроднику који је за живота о њој бринуо, али је смрт предухитрила у томе да му стан пренесе. Поштујући жељу преминуле сестре, наследница је закључила уговор о доживотном издржавању са даваоцем, на основу којег је он стекао својину на стану. Она, као прималац издржавања, још од закључења уговора, па током низа година никад није тражила издржавање од туженог, нити је тужени чинио каква давања, из чега произлази да је стварна намера и воља тужиље била да предметни стан поклони туженом. Чињеница да се она касније предомислила у погледу начина располагања предметним станом (због неплаћених рачуна) и тражила поништај уговора, не значи да у време закључења уговора није имала вољу да учини поклон туженом, па то не утиче на другачији закључак о стварној вољи и намери присутној у време закључења уговора.¹¹³

Свакако, у пракси има и случајева када су судови одбијали тужбене захтеве за утврђивањем симулованости уговора о доживотном издржавању, када би нашли да се обавеза издржавања извршавала све до смрти примаоца, сагласно вољи уговорних страна.¹¹⁴

2.4. Недопуштене побуде

Уговор о доживотном издржавању се закључује ради остваривања саме сврхе уговора у виду издржавања и бриге о примаоцу издржавања, па су питања стварних потреба примаоца за издржавањем и извршавање обавеза из таквог уговора битне за оцену да ли је уговор закључен да би стварно произвео правно дејство које му је својствено или ради постизања неког другог циља.¹¹⁵

Будући да је реч о теретном правном послу, побуде из којих је уговор о доживотном издржавању закључен, по правилу, немају утицај на његову пуноважност. Међутим,

¹¹³ Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 460/2019, од 11. 06. 2020. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr/%D1%80%D0%B5%D0%B2-4602019-31242>. Приступ: 24. 11. 2022. године).

¹¹⁴ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 3680/2003, од 25. 03. 2004. године (извор: *Актуелна судска пракса из грађанског материјалног права*, С. Вуковић, Г. Станојчић (прир.), *op. cit.*, стр. 19).

¹¹⁵ Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 888/2020, од 28. 10. 2020. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-8882020-313131-ugovor-o-do%C5%BEivotnom-izdr%C5%BEavanju-3124-neva%C5%BEnost-ugovora>. Приступ: 24. 11. 2022. године).

уколико је недопуштена побуда битно утицала на одлуку једне уговорне стране да закључи уговор, а то је било, или је морало бити познато другој уговорној страни, уговор неће производити правно дејство.¹¹⁶ У пракси, уговор о доживотном издржавању најчешће се поништава ако је мотив за његово закључење било изигравање права будућих наследника примаоца издржавања, а не стварна потреба за издржавањем. Међутим, уколико је потреба за издржавањем код примаоца издржавања била одлучујућа за закључење уговора о доживотном издржавању, у једној судској одлуци је заузет став да истовремено постојање недопуштених побуда у том случају не утиче на пуноважност уговора.¹¹⁷ Идентично мишљење налазимо и у српској правној теорији: чак и у случају када је прималац имао недопуштене мотиве не треба да има утицаја на пуноважност уговора уколико је одлучујућа побуда за закључење уговора била добијање издржавања.¹¹⁸

Судска пракса бележи случајеве побијања уговора о доживотном издржавању услед постојања недопуштених побуда, где се као давалац издржавања јавља лице које уопште нема сопствене приходе. Тако, пресудом Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. бр. 1181/11, је утврђено да је прималац издржавања био стамбено и финансијски потпуно обезбеђен, и да му није требало издржавање ни брига, те да је уговор закључио не у циљу обезбеђивања издржавања, већ са циљем да изигра право наслеђа тужиља, као својих ћерки из првог брака. С друге стране, тужени, као давалац издржавања, је у време закључења уговора о доживотном издржавању био издржавано лице и то управо од стране оца, који га је издржавао и школовао од својих прихода, пошто је тужени у то време био студент и студирао је у другом граду, а први приход остварио је 4 године након закључења уговора о доживотном издржавању.¹¹⁹ Услед чињенице да је уговор закључен из недопуштених побуда ради осујећења права наслеђа законских и нужних наследника, суд је утврдио ништавост уговора.

Ништавост уговора због недопуштених побуда утврђена је и у случају када су родитељи уговор о доживотном издржавању закључили са једним сином, како би изиграли право наслеђа другог сина. Притом, давалац издржавања је већи део времена провео у

¹¹⁶ Видети: чл. 53, ст. 2 ЗОО.

¹¹⁷ Видети: Решење Округног суда у Ваљеву, Гж. бр. 591/2000, од 02. 06. 2000. године (извор: *Уговор о доживотном издржавању (судска пракса)*, С. Андрејић (прир.), *op. cit.*, стр. 9–10).

¹¹⁸ З. Тирић, Н. Стојановић, *op. cit.*, стр. 612.

¹¹⁹ Видети: Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. бр. 1181/2011, од 26. 05. 2011. године (преузето са: <http://www.kg.ap.sud.rs/gz-1181.11-utvrdjivanje-ugovora-o-dozivotnom-izdravanju.html>. Приступ: 12. 10. 2022. године).

Немачкој, а родитељима није давао никакво издржавање, нити је уопште о њима бринуо.¹²⁰ Суд је и у овом случају, по нашем мишљењу, исправно утврдио ништавост предметног уговора, крећући се у границама тужбеног захтева који је усвојио.

Пресудом Врховног касационог суда Рев. бр. 1351/2016 утврђена је ништавост уговора о доживотном издржавању јер је утврђен недопуштен основ и постојање недопуштених побуда из чл. 52 и 53 ЗОО. Прималац издржавања имао је озбиљне здравствене проблеме и целокупном имовином располагао је уговором о доживотном издржавању у корист мајке, не у циљу обезбеђивања свог издржавања, већ у циљу изигравања права своје малолетне ћерке, као нужног наследника. Имајући у виду веома кратак период од установљене дијагнозе, а потом закључења уговора и смрти примаоца (14 дана), судови су закључили да чињеница смрти није представљала неизвесност за тужену. Утврђено је и да је непосредно пред одлазак у болницу прималац издржавања изјавио да жели да обезбеди тужену, јер није знао шта ће бити са њим. Због свега наведеног, судови су нашли да је уговор о доживотном издржавању привидан и закључен противно члану 13. ЗОО, да су основ и побуда недопуштени, као и да нема елементе другог уговора који би био прикривен, те је утврђена ништавост уговора о доживотном издржавању.¹²¹ Очигледно је да је у овом случају суд нашао више основа за утврђивање ништавости предметног уговора.

У још једном комплексном случају, Врховни касациони суд је утврдио да су даваоци издржавања били млађи малолетници, у чије име су уговор закључили њихови родитељи, затим да је закључени уговор привидан, као и да је закључен из недопуштених побуда. Услед тога је укинуо одлуку другостепеног суда којом је потврђена првостепена пресуда.¹²² Запањујуће је да су судови у прва два степена нашли да је уговор са овако крупним недостацима пуноважан, те су они констатовани тек одлуком највише судске инстанце и предмет враћен првостепеном суду на поновно суђење.

¹²⁰ Видети: Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 3377/2012, од 16. 07. 2012. године (извор: *Paragraf Lex*).

¹²¹ Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 1351/2016, од 17. 11. 2016. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-13512016-ni%C5%A1tavnost-ugovora-o-do%C5%BEivotnom-izdr%C5%BEavanju>. Приступ: 20. 01. 2023. године).

¹²² Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 888/2020, од 28. 10. 2020. године, којом су укинуте пресуда Апелационог суда у Нишу, Гж. бр. 335/2019, од 19. 09. 2019. године и пресуда Вишег суда у Нишу, П. бр. 90/2016, од 18. 10. 2018. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-8882020-313131-ugovor-o-do%C5%BEivotnom-izdr%C5%BEavanju-3124-neva%C5%BEnost-ugovora>. Приступ: 20. 01. 2023. године).

3. Неважност уговора о доживотном издржавању због разлога предвиђених Законом о наслеђивању

Савезни Закон о наслеђивању из 1955. године и републички из 1974. године нису прописивали посебне разлоге за неважност уговора о доживотном издржавању, па су се на овај правни посао примењивала општа правила грађанског права за ништавост и рушљивост уговора, као и правила садржана у ЗОО након његовог доношења. Важећи Закон о наслеђивању изричито прописује два случаја за ништавост овог правног посла и један за његову рушљивост.

3.1. Ништавост уговора о доживотном издржавању због недостатака у форми

Уговор о доживотном издржавању је строго формални правни посао, што значи да је форма уговора битан услов његове пуноважности (форма *ad solemnitatem*). Имајући у виду да се закључењем овог правног посла врши располагање имовином најчешће веће вредности, као и да таква располагања врше, по правилу, старија и немоћна лица чије интересе треба посебно заштитити, законодавац се определио за прописивање строге форме за његово закључење, те се непоштовање форме санкционише ништавошћу овог правног посла. Правила која регулишу форму овог правног посла и надлежност субјеката за његово потврђивање мењана су више пута.

3.1.1. Форма уговора о доживотном издржавању према раније важећим прописима

Свечана форма уговора о доживотном издржавању, која је сведочила колики правни значај законодавац придаје овом правном послу, била је прописана још у савезном Закону о наслеђивању из 1955. године. Форма за закључење овог уговора регулисана је у оквиру члана који је био посвећен условима за његову пуноважност.¹²³ Поступак за закључење уговора може се поделити у две фазе: писану редакцију уговора и оверу (потврђивање) уговора од стране судије у ванпарничном поступку. Уговор је морао да буде сачињен у писаној форми, али није било од значаја да ли су уговор сачинили уговарачи, адвокат или неко треће лице, или је, пак, то учинио судија, у форми судског акта.¹²⁴ За оверу уговора

¹²³ Видети: чл. 122, ст. 4 и 5 ЗОН из 1955. године. Републички Закон о наслеђивању из 1974. године у члану 117, ст. 4 и 5 на идентичан начин регулисао је форму уговора о доживотном издржавању.

¹²⁴ М. Kreč, Ђ. Pavić, *op. cit.*, стр. 336.

надлежан је био судија општинског суда, а како је сам поступак био комплексан, није га могао спровести неки други судски службеник.¹²⁵ Улога судије била је да након што утврди идентитет уговорних страна, најпре прочита садржину уговора уговарачима, како би утврдио да ли садржина уговора одговара њиховој вољи. Након тога, био је дужан да упозна уговараче са правним последицама закључења уговора, при чему није било изричито регулисано на које последице нарочито мора да упозори уговараче.¹²⁶ Након читања и упозорења уговарача, они су уговор потписивали, а потом је судија стављао печат и потпис.¹²⁷ Пропуштање било које од наведених радњи уговор је чинило ништавим.¹²⁸ Обавеза судије да стави клаузулу о потврђивању уговора у којој се наводи које је све радње предузео није експлицитно била предвиђена, што је за последицу имало различито поступање судија у пракси.¹²⁹

Изворни текст важећег Закона о наслеђивању из 1995. године задржао је идентичну форму као услов пуноважности овог уговора, али је њу регулисао у посебном члану који носи маргинални наслов „Облик“ и експлицитно предвидео на које последице закључења уговора судија мора да упозори уговараче (чл. 195).

Као први услов за закључење пуноважног уговора о доживотном издржавању законодавац је захтевао постојање писане форме уговора. О питању ко саставља приватну исправу о уговору, законодавац се није изјаснио, из чега произлази логичан закључак да је приватну исправу о уговору могло сачинити било које лице. То је могао учинити и судија на тражење једне или обе уговорне стране, а уговарачи су могли да донесу и већ сачињен и

¹²⁵ То што се поред писменог састављања уговора, при његовом закључивању захтева и интервенција суда, као органа јавне власти, чини форму уговора о доживотном издржавању јавном. О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 517.

¹²⁶ Из наведеног се јасно може закључити да је законодавац, упркос томе што користи термин „овера“, у ствари предвидео поступак потврђивања (солемнизације) уговора у којем се приватној исправи даје снага јавне исправе.

¹²⁷ Уговор се сматрао пуноважним и уколико уговарач, који није био у стању да се потпише, стави на исправу отисак кажипрста, а то судија констатује и стави свој потпис. Видети: Пресуда Врховног суда Републике Србије, Рев. бр. 338/06, од 13. 04. 2006. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-33806>, приступ: 24. 10. 20022. године).

¹²⁸ Видети: Одлука Врховног суда Србије, Гж. бр. 515/65 (извор: М. Почуча, *op. cit.*, стр. 30).

¹²⁹ Због тога је Врховни суд Југославије у два наврата заузео став да уговор није формално непуноважан ако је судија пропустио да у клаузули наведе све радње које је предузео приликом потврђивања уговора. Видети: одлуке Врховног суда Југославије, Рев. бр. 704/64, од 21. 10. 1964. године и Рев. бр. 260/69, од 30. 10. 1969. године (извор: М. Почуча, *op. cit.*, стр. 30–31). Готово идентичан став заузео је и Врховни суд Републике Србије, уз прецизирање да изостављање клаузуле о потврђивању не води ништавости уговора ако се може утврдити да је судија предузео све друге прописане радње – видети: одлука Врховног суда Србије, Рев. бр. 2339/99, од 30. 12. 1999. године (извор: *Уговор о доживотном издржавању (судска пракса)*, С. Андрејић (прир.), *op. cit.*, стр. 7).

потписан уговор у суд.¹³⁰ Међутим, и у том случају исправа уговора морала је бити оверена (потврђена) искључиво од стране судије.¹³¹

Поступак овере уговора спроводио се по правилима Закона о ванпарничном поступку Републике Србије.¹³² Судија је најпре утврђивао идентитет уговарача и њихову пословну способност.¹³³ Након тога им уговор чита и упозорава их на последице ступања у уговорни однос. Оно што је значајна новина у односу на раније прописе јесте што се законописац определио да експлицитно предвиди дужност судије да приликом овере уговора примаоца издржавања упозори на две најзначајније правне последице које наступају његовим закључењем: да имовина којом располаже на основу уговора не чини саставни део заоставштине примаоца издржавања и да се, самим тим, његови нужни наследници не могу из те имовине намирити. Пропуштање ове радње уговор је чинило ништавим.¹³⁴

Након што би судија предузео све наведене радње, исправу је потврђивао тако што би на њој ставио свој потпис и печат суда.¹³⁵ Уговор се потврђивао у месно надлежном општинском суду (од 2010. године у основном суду), а могао се оверити и ван суда ако уговорна страна није била способна да дође у суд или кад су за то постојали други оправдани разлози.¹³⁶

3.1.2. Форма уговора о доживотном издржавању према важећим прописима у Републици Србији

Након доношења Закона о јавном бележништву 2011. године, којим су у наш правни систем уведени јавни бележници, за закључење уговора о доживотном издржавању, као и бројних других правних послова, била је прописана форма јавнобележничког записа,¹³⁷ као најстрожа јавнобележничка форма. Јавнобележнички запис је јавнобележнички састављена исправа о правним пословима и изјавама¹³⁸ коју

¹³⁰ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 516.

¹³¹ И. Бабић, *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд, 2005, стр. 302.

¹³² *Службени гласник РС*, бр. 25/82 и 48/88 и *Службени гласник РС*, бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014, 6/2015, 106/2015 – др. закон и 14/2022. У даљем тексту ЗВП.

¹³³ Видети: раније важећи чл. 166 и 171 ЗВП.

¹³⁴ Видети: раније важећи чл. 195 ЗОН.

¹³⁵ Видети: раније важећи чл. 184 ЗВП.

¹³⁶ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 517.

¹³⁷ Видети: раније важећи чл. 82, ст. 1, тач. 7 ЗЈБ.

¹³⁸ Видети: чл. 6 ЗЈБ.

искључиво сачињава јавни бележник по казивању странака и у целини има својство јавне исправе. Непосредно након отпочињања рада првих нотара септембра месеца 2014. године, незадовољни овим и другим законским решењима, адвокати су ступили у вишемесечни штрајк који је довео до обуставе рада судова. Као последица тога, дошло је до измене више законских прописа, између осталог и у погледу форме уговора о доживотном издржавању.¹³⁹

Новелирани члан 195 ЗОН-а стипулише да уговор о доживотном издржавању мора да буде закључен у форми јавнобележничке потврђене (солемнизоване) исправе.¹⁴⁰ Кључна разлика између јавнобележничке солемнизације и јавнобележничког записа јесте у томе што јавнобележнички запис саставља у потпуности јавни бележник, док се поступак солемнизације спроводи на тај начин што се приватна исправа о правном послу саставља од стране уговорних страна или неког другог лица и иста доноси јавном бележнику који само ту исправу потврђује, али је не саставља. Изузетно, уколико се у улози примоца издржавања јави лице које је пословно неспособно,¹⁴¹ а предмет његове уговорене обавезе је пренос права на непокретности, законодавац у погледу пуноважности закључења таквог уговора о доживотном издржавању захтева да исти буде закључен у форми јавнобележничког записа.¹⁴² Сматра се, међутим, да нема сметњи да се уговор о доживотном издржавању закључи и у облику јавнобележничког записа, као строжој форми која садржи више формалних елемената, уколико је то воља уговорних страна.¹⁴³

За солемнизацију уговора искључиво је надлежан јавни бележник, и тај посао спада у његову изворну надлежност.¹⁴⁴ Одступања су једино дозвољена у градовима и општинама у којима нису именовани нотари, те до тренутка њиховог именовања послове солемнизације исправа врши основни суд, у складу са законом.¹⁴⁵

¹³⁹ Више о томе: Н. Крстић, *Уговор о уступању и расподели имовине за живота*, стр. 68–72.

¹⁴⁰ Видети: чл. 195, ст. 1 ЗОН.

¹⁴¹ Под пословно неспособним сматра се свако оно лице које нема пуну пословну способност. Д. Ђурђевић, *op. cit.*, стр. 255.

¹⁴² Видети: чл. 82, ст. 1, тач. 1 ЗЈБ. Циљ оваквог законског решења јесте заштита малолетних и пословно неспособних сопственика непокретности, јер нотар има пуну контролу приликом закључења правног посла и може да спречи евентуалне злоупотребе.

¹⁴³ Д. Ђурђевић, *op. cit.*, стр. 256.

¹⁴⁴ Видети: чл. 4, ст. 1, тач. 1 ЗЈБ.

¹⁴⁵ Видети: Самостални чл. 9 Закона о изменама и допунама Закона о јавном бележништву, *Службени гласник РС*, бр. 6/2015.

Поступком потврђивања, односно солемнизацијом, приватна исправа о правном послу добија снагу јавне исправе, при чему није од значаја да ли приватну исправу сачињавају саме уговорне стране, или то чини адвокат или неко треће лице. Нотарска солемнизација спроводи се према одредбама Закона о ванпарничном поступку о састављању исправа, које се сходно примењују на поступак солемнизације,¹⁴⁶ и нормама Закона о јавном бележничтву које регулишу садржину солемнизационе клаузуле и начин испитивања услова и дозвољености правног посла.

Имајући у виду строге захтеве форме уговора о доживотном издржавању, искључена је могућност конвалидације усмено закљученог уговора, чак и уколико је он у потпуности извршен.¹⁴⁷ То би значило да се на овај правни посао не може примети члан 73 Закона о облигационим односима који предвиђа да ће уговор, за чије се закључење захтева писана форма, сматрати пуноважним иако није закључен у тој форми, ако су уговорне стране у целини или претежном делу извршиле обавезе из уговора, осим ако из циља због кога је форма прописана очигледно не произилази што друго.

За састављање јавне исправе, као и за потврђивање уговора надлежан је сваки јавни бележник на територији Републике Србије, независно од тога где уговарачи имају пребивалиште или боравиште.¹⁴⁸ Ако се на основу уговора о доживотном издржавању располаже непокретношћу, што је готово увек случај, за солемнизацију уговора искључиво је надлежан јавни бележник на чијем се подручју налази непокретност која је предмет уговора. Уколико се непокретности које су предмет уговора налазе на подручју више јавних бележника, надлежан је сваки од тих јавних бележника. Уговор који није закључен на прописани начин, не производи правно дејство.¹⁴⁹

Нотар потврђује приватну исправу о уговору коју су му уговорне стране претходно доставиле. У пракси, уговор који је најчешће састављен од стране адвоката или неког лица вичног праву, надлежном бележнику се, по правилу, доставља електронским путем заједно са очитаним личним картама и другом потребном документацијом, како би се он упознао

¹⁴⁶ Видети: чл. 185 ЗВП.

¹⁴⁷ То је увек био став и судске праксе. Видети нпр. Одлука Врховног суда Србије, Рев. 5140/97, од 26. 11. 1997. године (извор: М. Почуча, *op. cit.*, стр. 30).

¹⁴⁸ Видети: чл. 165, ст. 1 ЗВП.

¹⁴⁹ Видети чл. 4, ст. 2–4 Закона о промету непокретности Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 93/2014, 121/2014 и 6/2015.

раније са прослеђеном документацијом, утврдио да ли су правилно унети сви релевантни подаци и отклонио евентуалне пропусте и грешке.

Јавни бележник најпре мора да утврди да ли је приватна исправа ваљана за спровођење поступка солемнизације, тј. да ли је заиста реч о уговору о доживотном издржавању, да ли испуњава формалне услове из члана 93г ЗЈБ¹⁵⁰ и да ли је садржина исправе у складу са принудним прописима, јавним поретком и добрим обичајима, а ако то није случај – одбиће да солемнизује исправу (чл. 93ђ ЗЈБ).

Приликом спровођења поступка солемнизације, нотар је дужан да утврди идентитет уговорних страна. Исти се утврђује најчешће увидом у личне карте даваоца и примаоца издржавања. Идентитет се може утврдити и увидом у путну исправу, возачку дозволу или други службени документ са фотографијом, а ако то није могуће, саслушањем два сведока идентитета.¹⁵¹ Када се уговор закључује преко заступника, нотар мора да утврди његов идентитет и његово овлашћење за заступање. Ако се уговор закључује преко пуномоћника, довољно је да потпис властодавца на пуномоћју за закључење уговора о доживотном издржавању буде оверен.¹⁵²

Поред утврђивања идентитета потенцијалних уговарача, јавни бележник има обавезу да утврди да ли постоје услови за закључење потенцијалног уговора, те уколико исти не постоје, одбиће солемнизацију таквог уговора. Тако ће поступити уколико је давалац односно прималац издржавања пословно неспособно лице, а уговор у његово име не закључује законски заступник, затим уколико пуномоћник и законски заступник уговарача немају пословну способност или нису овлашћени за закључење овог уговора,¹⁵³ као и у посебним случајевима када се за пуноважност уговора захтева сагласност ограна старатељства, о чему ће у наредном поглављу бити више речи.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Јавни бележник ће потврдити исправу ако је одштампана на хартији, написана у складу са службеном употребом језика и писма и чије маргине су довољно широке да се може повезати јемствеником, али је, ипак, неће потврдити ако су поједина места у њој исправљена, преиначена, брисана, прецртана, уметнута или додата, односно која је поцепана, оштећена или сумњива по свом спољашњем облику. Ако се поднета исправа састоји из више листова који су одштампани једнострано, јавни бележник је дужан да то напомене у клаузули о потврђивању.

¹⁵¹ Видети: чл. 168 ЗВП.

¹⁵² Видети: чл. 90, ст. 2 ЗОО.

¹⁵³ Видети: чл. 93д ЗЈБ. Ако бележник утврди да нека од уговорних страна није пословно способна, донеће решење којим одбија да солемнизује уговор.

¹⁵⁴ Сходно чл. 196 ЗОН.

Када утврди да су испуњени услови за спровођење поступка солемнизације уговора јавни бележник је дужан да уговорницима прочита уговор и упозна их са смислом правног посла које закључују, као и да им укаже на правне последице његовог закључења.¹⁵⁵ Јавни бележник је нарочито дужан да упозори уговараче на то да имовина која је предмет уговора не улази у заоставштину примаоца издржавања, и да се њоме не могу намирити нужни наследници, о чему ставља напомену у клаузули о потврђивању. У супротном, уговор је ништав.¹⁵⁶ То би дакле значило да непокретне и покретне ствари или каква друга права за чији се је пренос прималац издржавања обавезао, неће чинити његову заоставштину након његове смрти, те његови наследници не могу остварити никаква права на њих.

Исправа о уговору мора бити прочитана уговорним странама у присуству јавног бележника,¹⁵⁷ при чему саму исправу не мора читати јавни бележник, већ то може учинити и лице које је запослено у тој јавнобележничкој канцеларији. Учесник може захтевати да лично прочита исправу пре него што је призна и потпише.¹⁵⁸ Пошто се уговарачима прочита исправа или је сами прочитају, они усмено изјављују да ли је њихова воља у свему верно унета и потписује се, те на тај начин признају исправу.¹⁵⁹ Свој потпис уговорне стране стављају испод садржине уговора.

Законодавац прописује додатне услове за спровођење поступка солемнизације онда када неко од ученика поступка није способан да говори, чује, или када услед слабовидости или неписмености или неког другог разлога није у стању да чита или пише, као и када не зна језик који је у службеној употреби. У зависности од околности које се тичу уговарача, у овим случајевима законодавац предвиђа обавезно присуство једног или два сведока.

1) Учеснику који није у стању да говори исправа мора бити прочитана у присуству јавног бележника и једног позваног сведока, док такође у присуству ових лица учесник који није у стању да чује мора да лично прочита исправу. Након тога они признају исправу

¹⁵⁵ Видети: чл. 172, ст. 1 ЗВП.

¹⁵⁶ Видети: чл. 195, ст. 2 и 3 ЗОН.

¹⁵⁷ Видети: чл. 173 ст. 1 ЗВП.

¹⁵⁸ Видети: чл. 173, ст. 3 ЗВП.

¹⁵⁹ Видети: чл. 173, ст. 2 ЗВП. Ако неко од уговарача због неписмености или неког другог разлога није у стању да се потпише, на исправу ставља отисак кажипрста десне руке, а ако нема овај прст онда на исправу ставља отисак једног од прстију десне руке, редом: средњи прст, прстењак, мали прст или палац. Уколико нема десну шаку, ставља отисак прста са леве шаке истим редоследом ко за десну, а ако ни то није у стању да учини потписаће га један од позваних сведока, док јавни бележник у исправи уноси напомену о томе како се уговарач потписао (чл. 179 ЗВП).

и потписују је, при чему учесник који није у стању да говори признаје исправу тако што климањем главом или на неки други несумњив начин даје потврдан одговор на питање јавног бележника да ли је његова воља у свему верно унета.¹⁶⁰

2) Законодавац захтева присуство нотара и два сведока ако учесник услед слабовидости, неписмености или неког другог разлога није у стању да чита или пише, и тада уговор мора да буде прочитан у присуству ових лица, након чега је признаје и потписује.¹⁶¹

3) Ако учесник не зна језик који је у службеној употреби, исправа му мора бити прочитана преко судског преводиоца такође у присуству јавног бележника и два позвана сведока која уз службени језик знају и језик учесника. Судски преводилац својим потписом и печатом на исправи потврђује да је учеснику верно пренео садржину исправе и сва објашњења јавног бележника.¹⁶²

4) Учеснику који није у стању да чује, а не може ни да чита због слабовидости, неписмености или неког другог разлога, уговор мора да буде прочитан преко тумача, у присуству јавног бележника и два позвана сведока који морају да знају језик на коме је написан уговор и да буду у стању да се споразумеју са учесником. Тумач својим потписом и печатом на исправи потврђује да је учеснику верно пренео садржину исправе и све одговоре и објашњења јавног бележника.¹⁶³

Након признања исправе и њеног потписивања следи потврђивање од стране нотара. Потврђивање исправе врши се стављањем клаузуле о потврђивању (солемнизациона клаузула) која је услов за пуноважност правног посла. Солемнизационом клаузулом јавни бележник потврђује да је странкама у његовом присуству прочитана исправа, да су оне изјавиле да та исправа у свему и потпуно одговара њиховој вољи и да су је својеручно потписале.¹⁶⁴ Стављањем солемнизационе клаузуле приватна исправа добија снагу јавне исправе.

Садржина солемнизационе клаузуле је прописана законским одредбама, које су императивне природе, те нису могућа било каква одступања. У њој се уносе основни подаци о јавном бележнику, странкама, заступницима, сведоцима, преводиоцу и тумачу.

¹⁶⁰ Видети: чл. 174 и 175 ЗВП.

¹⁶¹ Видети: чл. 176 ЗВП.

¹⁶² Видети: чл. 177, ст. 1 и 3 ЗВП.

¹⁶³ Видети: чл. 178, ст. 1–3 ЗВП.

¹⁶⁴ Видети: чл. 93а ЗЈБ.

Поред тога, клаузула мора садржати изјаву јавног бележника да је странкама у његовом присуству прочитана исправа, да су оне усмено изјавиле да је њихова воља у свему верно унета и да су својеручно потписале исправу. Посебно битан део клаузуле јесте изјава да су странке поучене о садржини и правним последицама правног посла. Такође, клаузила мора да садржи и изјаву јавног бележника да су странке упозорене да су њихове изјаве нејасне, неразумљиве или двосмислене, али да су упркос томе остале при таквим изјавама, уколико су такве одредбе постоје. На крају, солемнизациона клаузула садржи и означавање исправа које се прилажу, датум и час потврђивања исправе, место потврђивања исправе, ако се потврђивање исправе врши изван јавнобележничке канцеларије, број под којим је потврђена исправа заведена у општи пословни уписник и коначно потписе странака, заступника, сведока, тумача и других учесника, као и потпис и печат јавног бележника.¹⁶⁵ Ако се исправа која садржи јавнобележничку клаузулу састоји од већег броја страница, онда сваку страницу потписује јавни бележник, а последњу страницу исправе потписују странке и други учесници у поступку.¹⁶⁶ Клаузула о потврђивању исправе ставља се на посебну исправу која се повезује с поднетом исправом јемствеником, а оба краја јемственика причвршћују се печатним воском или налепницом и оверавају печатом јавног бележника. Ако се поднета исправа састоји од више листова, јавни бележник повезује клаузулу о потврђивању са свим листовима и у клаузули назначавача од колико листова и страница се састоји поднета исправа.¹⁶⁷ Основна сврха ове клаузуле је у томе да се у њој констатују све радње које је нотар предузео у поступку потврђивања исправе, на шта је све упозорио учеснике у поступку и да се избегне изостављање неке од њих, што би утицало на правну ваљаност уговора.¹⁶⁸

Након што је потврђивање уговора о доживотном издржавању прешло у надлежност јавног бележника, нисмо у судској пракси пронашли случајеве ништавости уговора о доживотном издржавању због недостатака у форми. Поступак солемнизације веома је детаљно регулисан, као и садржина солемнизационе клаузуле, те је могућност прављења формалних пропуста сведена на минимум, а имајући у виду да нотар за штету коју је приликом обављања делатности причинио он или лице запослено у његовој

¹⁶⁵ Видети: чл. 93б ЗЈБ.

¹⁶⁶ Видети: чл. 68а, ст. 2 ЗЈБ.

¹⁶⁷ Видети: чл. 93в ЗЈБ.

¹⁶⁸ Н. Крстић, *Уговор о уступању и подели имовине за живота*, стр. 82.

канцеларији одговара целокупном својом имовином, то се поступку солемнизације уговора приступа са пуном пажњом.

3.2. Ништавост уговора због непостојања претходне сагласности органа старатељства

3.2.1. Сагласност органа старатељства за закључење уговора о доживотном издржавању као услов његове пуноважности

Као посебан вид ништавости уговора о доживотном издржавању српски законодавац предвиђа случај непостојања сагласности надлежног органа старатељства када се у улози даваоца издржавања јавља физичко које се у оквиру свог занимања, односно правно лице које се у оквиру своје делатности и стара о примаоцу издржавања (медицинско особље, болнице, старачки домови, различите агенције и слично).¹⁶⁹ Ово је новопрописани разлог неважности уговора о доживотном издржавању који ранији наследноправни прописи нису стипулисали.

Старија лица, којима је потребна помоћ у виду чувања, неговања и исхране, а која углавном немају ближе сроднике или друга блиска лица која су вољна и у могућности да им то пруже, често прибегавају да сигурност потраже у старачким домовима или другим установама које пружају помоћ таквим лицима, или помоћ захтевају од лица које се професионално баве чувањем и негом других људи. У пракси се дешава да лица која се професионално баве старањем углавном старијих људи користе околност да код њих постоји страх и стрепња о немогућности задовољења основних животних потреба, услед чега су склони да постану жртве манипулације и наговарају их да са њима закључе уговор о доживотном издржавању. За непокретност или неку другу имовинску корист која би им овим уговором била пренета, обећавају бољу и квалитетнију негу од оне коју би им редовно пружили. Често су ова лица изложена и великим притисцима, чак и претњама којима се било каква брига и издржавање условљавају потписивањем овог уговора. На тај начин, искоришћавањем тешког положаја у коме се старо и болесно лице налази, они желе да за себе на брз начин прибаве значајну имовинску корист.¹⁷⁰

Законским решењем којим се за пуноважност уговора о доживотном издржавању у оваквим случајевима захтева сагласност органа старатељства, штите се интереси примаоца

¹⁶⁹ Видети: чл. 196 ЗОН.

¹⁷⁰ Н. Крстић, Уговор о доживотном издржавању, стр. 208.

издржавања од потенцијално несавесног поступања даваоца издржавања и иде у прилог смањењу могућих злоупотреба од стране поменутих лица. Потреба за дозволом надлежног Центра за социјални рад зависи од тога ко се налази у улози даваоца издржавања. У литератури се истиче да појам „старање“ који је употребљен у законској норми треба екстензивно тумачити и да оно „не мора ни изблиза бити главна сврха занимања, нити главна делатност правног лица, односно радње: најзначајније је да се при обављању занимања, односно делатности долази у контакт с људима који су пред правно или физичко лице ступили као лица којима је потребан неки вид старања: лекарски преглед, лечење, педагошки или психијатријски савет...“.¹⁷¹ Зато се сматра да под режим из чл. 196 Закона о наслеђивању потпадају, као даваоци издржавања, домови за стара и немоћна лица, брачна саветовалишта, центри за социјални рад, домови здравља, клинике, болнице, као и сва лица која су у њима запослена, а у могућности су да ступе у контакт са потенцијалним примаоцем издржавања и пруже му различите услуге (лекари, медицинске сестре, техничко особље, педагози, психолози, психијатри, правници и слично).¹⁷²

Потенцијални прималац издржавања и физичко тј. правно лице које се у оквиру свог занимања тј. делатности бави пружањем бриге и неге конкретном потенцијалном примаоцу издржавања, захтеваће од органа старатељства у месту пребивалишта примаоца издржавања, тј. боравишта, издавање дозволе за закључење уговора о доживотном издржавању. Издавање дозволе је службена радња органа старатељства, која се обавља у складу са Законом о општем управном поступку. Дозвола органа старатељства има форму решења, које представља управни акт и против кога је допуштена жалба министру надлежном за социјална питања.¹⁷³ Законитост решења органа старатељства, донетог за давање сагласности за закључење уговора о доживотном издржавању испитује се у управном спору.¹⁷⁴ При процени да ли ће издати дозволу, орган старатељства треба да цени мноштво чињеница, а најпре начин и околности под којима су странке ступиле у контакт, примаочеву потребу за издржавањем и врсту неге која му је потребна, имовину коју поседује, постојање сродника која су по закону дужни да издржавају примаоца, примаочев однос са њима и жељу и могућност тих сродника да примаоца издржавају,

¹⁷¹ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 522.

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ М. Убавић, *op. cit.*, стр. 77.

¹⁷⁴ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, У. бр. 7939/2005, од 24. 01. 2007. године (извор: *Paragraf Lex*).

даваочеве могућности за стварно пружање одговарајуће неге и издржавања, социјалне околности у којима давалац живи, ради, или обавља делатност и слично.¹⁷⁵ Свакако, мора се испитати да ли за закључење оваквог уговора постоји слободна воља примаоца, да ли је он био изложен било каквим притисцима, убеђивањима или неким видовима принуде да приступи његовом закључењу или је то била његова жеља. На основу потпуног, брижљивог и савесног сагледавања свих околности орган старатељства доноси одлуку да ли да изда дозволу за закључење уговора или да одбије њено издавање.

Сагласност органа старатељства претходи закључењу уговора, од њеног постојања зависи његова пуноважност, те јавни бележник пре приступања солемнизацији овог правног посла увек треба да провери да ли постоји дозвола органа старатељства, а уколико иста не постоји дужан је да одбије закључење уговора о доживотном издржавању. Ако се уговор између субјеката о којима је било речи потврди од стране јавног бележника без претходне дозволе Центра за социјални рад, такав уговор је ништав. Стога, тужба је декларативног карактера, с обзиром на то да се од суда тражи утврђење ништавости.

3.2.2. Одсуство сагласности органа старатељства као разлог ништавости уговора о доживотном издржавању у судској пракси

Када се као давалац издржавања јавља физичко лице, чије је занимање брига и нега о старим и болесним особама или њихово лечење, а уговор треба закључити са особом која није корисник услуга у институцији у којој ради, наведено ограничење не важи. У прилог томе пажњу привлачи случај који је свој епилог добио пред Врховним судом Србије.¹⁷⁶ У овом случају, у улози даваоца издржавања је био сестрић примаоца издржавања, по занимању лекар, који је са својим ујаком био у изузетно добрим родбинским односима. Тужени, као давалац издржавања, није се у оквиру свог занимања старао о примаоцу издржавања. Закључени уговор о доживотном издржавању је резултат поверења покојног примаоца издржавања према туженом и жеље да се он о њему стара до краја живота, а и иначе је бринуо о њему и пре закључења уговора. Чињеницу да је давалац по занимању лекар суд није сматрао као отежавајућу околност у пружању потребне неге, бриге и здравствене помоћи примаоцу издржавања, јер би био обавезан да то чини и у ситуацији да није по занимању лекар. Услед свега наведеног, Врховни суд је нашао да за пуноважност

¹⁷⁵ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 522.

¹⁷⁶ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Гзз. бр. 137/2003, од 09. 10. 2003. године (извор: *Paragraf Lex*).

овог уговора није била неопходна сагласност органа старатељства и одбио је тужени захтев супруге примаоца издржавања да утврди ништавост уговора.

Неколико година касније, у сличној ситуацији идентичан став заузео је и Окружни суд у Ваљеу.¹⁷⁷ У конкретном случају, у улози даваоца издржавања нашла се особа која је по професији медицинска сестра, стално запослена у Здравственом центру, која је уговор о доживотном издржавању закључила са својим оцем, као примаоцем. Она није побиграни уговор закључила као лице које се у оквиру свог занимања старало о примаоцу, већ као његова ћерка. По тужби за утврђивање ништавости овог уговора суд је нашао да је уговор пуноважан и без сагласности надлежног органа старатељства узимајући у обзир све околности. Суд је, дакле, стао на становиште да одобрење није потребно уколико се на страни даваоца издржавања налази медицинска сестра запослена у болници, ако уговор о доживотном издржавању није закључила као лице које се у оквиру свог занимања стара о примаоцу издржавања.

Слично је резонаовао и Апелациони суд у Београду, када је утврдио да за пуноважност уговора о доживотном издржавању и патронажне сестре није била потребна претходна сагласност Центра за социјални рад. Иако је прималац био пацијент патронажне сестре, а имајући у виду да је сваки пацијент здравствене установе могући корисник услуга патронажне сестре, суд је утврдио да уговор није закључен на бази односа патронажна сестра-пацијент, већ на бази дугогодишњих суседских и пријатељских односа.¹⁷⁸

Судска пракса бележи и случајеве поништаја уговора о доживотном издржавању услед недостатка претходне сагласности органа старатељства. Тако, у једном случају је суд нашао да је уговор за који није тражена, самим тим ни добијена сагласност органа старатељства ништав када су уговор у болници закључили пацијент и медицинска сестра, током трајања лечења у здравственој установи, без обзира што је иницијативу за закључење уговора дао тужилац желећи да за своју супругу обезбеди бољу негу.¹⁷⁹

Из појединих одлука произлази закључак да, без обзира на однос примаоца и даваоца издржавања, уговор о доживотном издржавању је ништав ако се давалац

¹⁷⁷ Видети: Пресуда Окружног суда у Ваљеу, Гж. бр. 616/2007(2), од 31. 05. 2007. године (извор: *Paragraf Lex*).

¹⁷⁸ Видети: Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 4802/2013, од 02. 10. 2015. године (извор: *Paragraf Lex*).

¹⁷⁹ Видети: Пресуда Окружног суда у Зрењанину, Гж. бр. 1435/2000, од 28. 11. 2000. године (извор: *Уговор о доживотном издржавању (судска пракса)*, С. Андрејић (прир.), *op. cit.*, стр. 9–10).

издржавања у оквиру свог занимања стара о примаоцу издржавања. Наиме, Врховни суд Србије је нашао да без обзира што су се прималац издржавања и медицинска сестра, као давалац, упознале раније, то не утиче на обавезу добијања претходне сагласности органа старатељства за закључење уговора међу њима.¹⁸⁰

У другом случају, Апелациони суд у Београду преиначио је одлуку првостепеног суда и утврдио ништавост уговора о доживотном издржавању, закљученог без дозволе органа старатељства, између главне медицинске сестре и пацијента током трајања дужег лечења на инфективном одељењу. Другостепени суд је ирелевантном сматрао околност да су уговарачи у дужим пријатељским односима и да је прималац издржавања уназад више година намеравала и желела да са туженом закључи предметни уговор и да је о томе свима причала. Иако није утврдио постојање било какве злоупотребе, нити постојање мотива да се искористи тешка ситуација примаоца издржавања, Апелациони суд је стао на становиште да је за закључење предметног уговора, узевши у обзир све околности, било нужно прибављање сагласности надлежног органа старатељства.¹⁸¹ Идентичног је става био и Апелациони суд у Нишу, у случају закључења уговора где се као давалац издржавања јавила геронто домаћица, која се у оквиру свог занимања старала о примаоцу издржавања, без обзира што су они били у пријатељским односима. Како није доказано да је уговор закључен независно од професије тужене, то је за ваљаност уговора била нужна сагласност органа старатељства.¹⁸²

Сагледавајући поменуте судске одлуке може се рећи да је танка линија разграничења у којим то случајевима се захтева сагласност органа старатељства за закључење уговора о доживотном издржавању када се у улози примаоца издржавања јавља физичко или правно лице које се у оквиру свог занимања, односно делатности стара о примаоцу издржавања, а када ће уговор бити пуноважан и без сагласности. На бази анализе наведених пресуда као закључак се намеће да када занимање или делатност даваоца издржавања нема никаквог утицаја на закључење уговора, већ се он закључи на

¹⁸⁰ Видети: Пресуда Четвртог општинског суда у Београду, П. бр. 4281/01, од 21. 05. 2003. године, пресуду Окружног суда у Београду, Гж. бр. 1694/04, од 29. 06. 2004. године и решење Врховног суда Србије, Рев. бр. 3451/2004, од 03. 10. 2006. године. Наведено према: Н. Стојановић, Ограничење слободе располагања завештањем и слободе уговарања доживотног издржавања, *Правни живот*, бр. 10/2018, стр. 539.

¹⁸¹ Видети: Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 4671/2013, од 09. 04. 2014. године (извор: *Paragraf Lex*).

¹⁸² Видети: Пресуда Апелационог суда у Нишу, Гж. бр. 1135/2020, од 28. 05. 2020. године (извор: Билтен Апелационог суда у Нишу, бр. 1/2020, стр. 135–136).

основу односа уговарача независно од професије даваоца издржавања, претходна сагласност органа старатељства није неопходна јер се тада давалац не третира као лице на које се односи члан 196 ЗОН. У доктрини се даје појашњење када је увек неопходно да закључењу уговора претходи сагласност органа старатељства: у случају када је први контакт између уговарача успостављен приликом пружања старања и када је на бази тако успостављеног односа касније закључен уговор.¹⁸³

У правној књижевности се наводи да се законодавцу може ставити примедба да ова законска норма није довољно прецизна и да би њена примена за судове била олакшана када би се унело правило да сагласност органа старатељства није потребна када овај уговор, као давалац издржавања, закључује лица која би се по законском реду наслеђивања позвала да наследе примаоца издржавања, а иначе се у оквиру занимања старају о другим особама.¹⁸⁴

Претходна сагласност органа старатељства несумњиво је прописана како би се заштитио прималац издржавања од злоупотреба, манипулација и притисака. Међутим, давање сагласности и доцније закључење уговора никако не значи да је прималац за себе обезбедио квалитетну бригу, негу, издржавање. Наиме, могуће је да давалац по закључењу уговора запостави примаоца и своје обавезе према њему не извршава ревносно, у складу са уговором, јер губи мотивацију након што је уговором предвиђено да ће стећи имовину која се преноси на основу њега. У том случају, примаоцу стоји на располагању могућност да тужбом тражи раскид уговора због неиспуњења или неуредног испуњења, односно због поремећаја односа, ако је до тога дошло. Међутим, тај поступак може бити сложен, дуг и неизвесан, што никако није у интересу примаоца као најчешће старе и болесне особе, а питање је да ли ће се уопште одлучити на такав корак да тражи раскид због постојања зависности од даваоца и страха да не остане потпуно препуштен сам себи. Зато сматрамо да у оваквим случајевима законодавац треба да предвиди обавезу за Центар за социјални рад који је дао сагласност за закључење уговора да периодично контролише начин извршења уговорних обавеза од стране даваоца издржавања, с обзиром на то да се могућност злоупотреба никако не окончава након солемнизације уговора.

¹⁸³ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 532.

¹⁸⁴ Н. Стојановић, Ограничење слободе располагања завештањем и слободе уговарања доживотног издржавања, стр. 540.

3.3. Рушљивост уговора о доживотном издржавању због одсуства алеаторности на страни даваоца издржавања

3.3.1. О алеаторности уговора о доживотном издржавању

Једна од основних карактеристика уговора о доживотном издржавању јесте да је он алеаторан правни посао. Начело еквиваленције, које, по правилу, важи за двострано обавезујуће уговоре грађанског права, не може се применити код уговора о доживотном издржавању.

Алеаторни уговори (од латинске речи *alea*, што значи коцка) су они уговори код којих уговарачи у тренутку закључења уговора не знају тачан однос међусобних престација, јер то зависи од неког неизвесног догађаја.¹⁸⁵ Уговарачи код ових уговора не знају која ће све права и обавезе имати, пошто трајање уговора зависи од неког будућег догађаја или неке чињенице која је непозната самим уговарачима, тако да је за исте неизвесно шта ће ко и колико да добије из заснованог облигационог односа.¹⁸⁶ Закључењем алеаторних уговора прибавља се само нада за стицање неке користи. Уговарачи унапред свесно ризикују и прихватају могућност да добију несразмерну противвредност за своју чинидбу или да не добију ништа и зато се не може захтевати њихово поништење због прекомерног оштећења, за разлику од комутативних уговора.¹⁸⁷

Код уговора о доживотном издржавању давалац издржавања се нада да ће за малу вредност уложеног и за кратак временски период стећи значајну имовинску корист, често многоструко већу од вредности онога што ће он учинити или дати. Тај економски мотив је код даваоца увек присутан, понекад и пресудан да ступи у уговорни однос. Међутим, иако вредност чинидбе може да знатно надмаши вредност имовине примаоца издржавања која је предмет уговора, она може да буде и знатно мања. С друге стране, прималац издржавања се нада да ће уз адекватну бригу и негу, као и уз задовољавање егзистенцијалних потреба доживети дубоку старост, те да ће уговор дуго потрајати.

Неизвесност, која карактерише овај уговор, на страни даваоца издржавања огледа се у предмету његове обавезе и дужини трајања уговора, јер су приликом закључења уговора ове обавезе формулисане на уопштен начин. Колико ће временски трајати

¹⁸⁵ Р. Ковачевић Куштримовић, М. Лазић, *op. cit.*, стр. 244.

¹⁸⁶ Б. Милетић, Љ. Денић, Болест и старост као разлози за поништај уговора о доживотном издржавању по члану 203. Закона о наслеђивању Републике Србије, *Правна ријеч*, бр. 24/2010, стр. 254.

¹⁸⁷ Ј. Радишић, *op. cit.*, стр. 129.

извршење уговорених обавеза и које ће све чинидбе бити дужан да извршава не може бити унапред дефинисано, већ то зависи од потреба примаоца издржавања које су условљене његовим здравственим стањем, као и дужином трајања његовог живота, што представља будуће неизвесне догађаје.¹⁸⁸ На страни примаоца издржавања неизвесност је несумњиво мања. Његова обавеза о преносу тачно одређених имовинских добара јасно је прецизирана уговором, те је висина обавезе позната у часу његовог закључења. Међутим, свакако је неизвесна чињеница шта ће све добити као накнаду за имовинска права која преноси на даваоца, јер и обавеза даваоца издржавања зависи од његових могућности, а не само од потреба примаоца. Следствено томе, уговор о доживотном издржавању не може се сматрати ни незаконитим, ни неморалним правним послом, само због чињенице што су давања учињена примаоцу издржавања мања од вредности имовине коју је он оставио даваоцу издржавања у накнаду за издржавање.¹⁸⁹

3.3.2. Непостојање алеаторности на страни даваоца издржавања као разлог за поништај уговора о доживотном издржавању

Закон о наслеђивању Републике Србије предвиђа посебан случај рушљивости уговора о доживотном издржавању, када због болести или старости примаоца издржавања уговор није представљао никакву неизвесност за даваоца издржавања. Законски наследници примаоца могу поништај уговора захтевати у субјективном року од једне године од дана сазнања за уговор, а најкасније у објективном року од три године од делације примаоца издржавања, с тим што субјективни рок не може почети да тече пре смрти примаоца издржавања.¹⁹⁰ Да се ради о разлогу рушљивости, а не ништавости уговора, указује чињеница да се поништај уговора може тражити у прецизно дефинисаним преклузивним роковима, о којима суд води рачуна по службеној дужности,¹⁹¹ као и да је

¹⁸⁸ Д. Ранђеловић, Ј. Пљакић, *op. cit.*, стр. 703.

¹⁸⁹ Видети: Одлука Врховног суда Србије, Гж. бр. 2254/77 (извор: И. Бабић, *op. cit.*, стр. 326).

¹⁹⁰ Видети: чл. 203 ЗОН.

¹⁹¹ У пракси има случајева да су тужбе за поништај уговора подизане након истека рока, због чега се поставља питање да ли су остављени рокови довољно дуги имајући у виду да често лица која би по закону била позвана да наследе примаоца не познају довољно законску регулативу. Судска пракса бележи случајеве одбацивања тужби услед неблаговремености. У једном случају, тужба је одбачена као неблаговремена због тога што је утврђено да је тужилац сазнао за уговор јануара месеца 1998. године, а да је тужбу подигао марта месеца 2000. године, те су судови утврдили да је преклудирани у свом праву (видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 456/2006, од 15. 06. 2006. године, преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr/%D1%80%D0%B5%D0%B2-45606>. Приступ: 20. 10. 2022. године). У другом случају, тужила је навела да је за уговор сазнала 16. априла 2004. године када је добила препис уговора од суда.

тачно одређен узак круг лица која могу да подигну тужбу за поништај и која имају непосредни правни интерес да се такав уговор поништи. Њихов интерес произлази из тога што ће у случају поништења уговора имовина која је њиме пренета постати саставни део заоставштине примаоца издржавања, и да ће се она распоредити наследницима према правилима законског наследног реда.

Следствено наведеном, тужба за поништај уговора је конститутивног карактера, а не декларативног, јер се њоме не тражи од суда утврђење ништавости. Ако има више наследника, тужбу може подићи и само један од њих, више њих, или сви заједно. Уколико неко од наследника, који је надживео примаоца издржавања, умре пре истека рока за подизања тужбе за поништај уговора, ово право прелази на законске наследнике преминулог наследника који су позвани да га наследе у тренутку његове (наследникове) смрти.¹⁹²

Намера законодавца наведеним решењем била је да заштити примаоца издржавања од несавесног и неморалног поступања даваоца издржавања и да се искористи његова старост или тешка болест зарад лаког стицања велике имовинске користи.¹⁹³ Истовремено, тиме се лица која желе да на брз начин стекну вредна материјална добра, користећи за то туђу несрећу, упозоравају да постоји реална опасност да такав уговор буде поништен и да остану празних руку.¹⁹⁴ Осим тога, штите се и законски наследници примаоца издржавања, јер им се даје шира могућност да заштите своје наследноправне претензије. У књижевности се критикује решење законодавца по којем право да траже поништај имају само законски наследници примаоца, те се указује да би круг субјеката требало проширити на сва заинтересована лица (и завештајне наследнике, сингуларне сукцесоре *mortis causa*, а и повериоце примаоца издржавања).¹⁹⁵ Мишљења смо да би постојећу норму требало кориговати тако да право да захтевају поништај уговора због непостојања алеаторности треба признати и завештајним наследницима и испорукопримцима примаоца издржавања, јер су и они лица која за то имају непосредан правни интерес.

Међутим, суд је утврдио да је за уговор сазнала када је прочитала решење о наслеђивању, против којег је изјавила жалбу 30. јануара 2003. године, у чијем образложењу је било наведено да је оставиља имала закључен уговор о доживотном издржавању. Услед тога, наступила је преклузија, јер је субјективни рок за подизање тужбе за поништај уговора био протекао (видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 1791/2007, од 17. 10. 2007. године, извор: О. Антић, Д. Ђурђевић, *op. cit.*, стр. 294).

¹⁹² С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије са судском праксом*, Крагујевац, 2004, стр. 546.

¹⁹³ Н. Крстић, *Уговор о доживотном издржавању*, стр. 209.

¹⁹⁴ З. Ћирић, Н. Стојановић, *op. cit.*, стр. 609.

¹⁹⁵ *Ibid.* стр. 610.

Формулација коју је употребљена у чл. 203 ЗОН „када због болести или старости примаоца издржавања уговор није представљао никакву неизвесност за даваоца издржавања“, у правној доктрини и судској пракси изазвала је много недоумица, јер је оставила места за бројна различита тумачења. Услед тога, примена ове норме није нимало једноставна и суд у сваком конкретном случају мора детаљно да анализира све околности сваког конкретног случаја, како би могао да донесе закониту и правичну одлуку када је истакнут тужбени захтев за поништајем уговора о доживотном издржавању из овог разлога. Наиме, како се то у теорији и истиче, ако би се стриктно применила наведена одредба, малтене сваки уговор о доживотном издржавању би могао да буде поништен, јер се у пракси ретко дешава да прималац издржавања приступи закључењу овог правног посла када је здрав и није зашао у позније године живота, већ тек када осети немоћ због болести и старости и страх за своју егзистенцију.¹⁹⁶ Изнет је и став да то како ће појединац располагати својом имовином уговором о доживотном издржавању треба да зависи само од њега, његових потреба и интереса, и томе се мора дати приоритет у односу на претензије његових потенцијалних наследника на заоставштину, а поготово ако су се они оглушили о законску обавезу издржавања према њему.¹⁹⁷

Употребљена законска формулација се у теорији и судској пракси прецизира коришћењем термина: „блиска смрт“, „скора смрт“, „брза и извесна смрт“, „тешка и неизлечива болест“, „неизбежна смрт“ и слично.¹⁹⁸ Оно што је најспорније међу теоретичарима и правницима практичарима јесте какву и коју то болест, као и који стадијум болести и колико дубока старост примаоца издржавања су таквог карактера да за даваоца издржавања не представљају никакву неизвесност, односно да смрт примаоца чине извесном и блиском.

Наиме, смрт сваког човека је извесна, али је њено наступање готово увек неизвесно, нема ту неког правила, а нарочито у којој старосној доби ће лице преминути.¹⁹⁹ Све је

¹⁹⁶ Н. Стојановић, *Наследно право*, стр. 399.

¹⁹⁷ Н. Стојановић, Осврт на поједина спорна питања о уговорном издржавању у домаћој судској пракси, *Правни информатор*, бр. 7-8/2006, стр. 83.

¹⁹⁸ И. Бабић, *op. cit.*, стр. 324–325, С. Шовић, *op. cit.*, стр. 182; Н. Стојановић, *Наследно право*, стр. 400.

¹⁹⁹ Светска здравствена организација разликује три животне доби: од 45 до 60 године је средње животно доба, потом, од 60 до 75 године, наступа старије животно доба, док се време између 75 и 90 године сматра старашћу (преузето са: <https://medicalcg.me/starenje-i-starost/>. Приступ: 19. 10. 2022. године). Поставља се питање да ли управо 75 година живота представља ту старосну доб након које увек постоји одсуство алеаторности. Овакву чињеницу не можемо узети као правило, с обзиром на то да сама животно искуства показују да лица која потпадају под категорију која се сматрају старим, понекад су таквог здравственог

индивидуално. Зато се у књижевности и наводи да ни старост од 90 година, за релативно здраву особу, не може да указује да она неће још дуго живети.²⁰⁰ Када је у питању врста болести и фаза у којој се болест налази, истиче се да појам „блиске смрти“ и слични појмови немају одређење у медицинској науци, да нису стручно и научно дефинисани и да је веома тешко објективно проценити да ли ће услед неке болести наступити скоро смрт. Стога се све своди да индивидуални утисак и мишљење лекара, јер је за некога скоро смрт нешто што је наступило кроз неколико дана, за другог за неколико недеља, а за трећег неколико месеци или у року од једне године.²⁰¹ Дешава се и да процена лекара о дужини живота тешког болесника буде и погрешна, као и да дође до излечења које је медицински необјашњиво. Осим свега наведеног, треба имати у виду да иако се у неким ситуацијама са медицинског становишта брза и извесна смрт очекује, некада се са гледишта даваоца издржавања то не очекује, што показује његова брига, труд и жеља да примаоцу издржавања продужи живот.

У правној теорији се указује да треба разграничити непостојање алеаторности код уговора о доживотном издржавању од симулованих уговора о доживотном издржавању. Код симулованих уговора обе уговорне стране имају намеру да симулују закључење уговора о доживотном издржавању, иако им је права намера да закључе уговор о поклону или неки други уговор. У случају прописаном у чл. 203 ЗОН-а, пак, само давалац издржавања мора да зна за постојање околности на страни примаоца који његову смрт чине вероватно блиском, што га је и определило да закључи уговор о доживотном издржавању. Ако и прималац зна за те околности, онда он не сме да има намеру да због њих закључи уговор, јер би тада било речи о симулованом правном послу.²⁰² Према слову закона чини се да је као разлог за поништај овог уговора довољна околност да је даваоцу било познато да је због болести и старости извесна блиска смрт примаоца, а да није неопходно да се докаже да је имао намеру да то искористи и да је због тога уговор и закључио.

стања и такве физичке и менталне издржљивости да делују крепко и знатно млађе од својих година, те да имају још пуно живота у себи.

²⁰⁰ С. Сворцан, *op. cit.*, стр. 545.

²⁰¹ З. Ћирић, Н. Стојановић, *op. cit.*, стр. 618.

²⁰² Б. Милетић, Љ. Денић, *op. cit.*, стр. 256.

3.3.3. Поништај уговора о доживотно издржавању због одсуства алеаторности на страни даваоца издржавања у судској пракси

Питање утврђивања непостојања алеаторности се веома често поставља у судској пракси од стране законских наследника примаоца издржавања, нарочито када је смрт примаоца уследила убрзо након закључења уговора због његове болести или старости. Пракса бележи многобројне случајеве поништења уговора о доживотном издржавању услед одсуства алеаторности на страни даваоца издржавања због блиске смрти примаоца издржавања, где су судови као довољан разлог за то налазили да је даваоцу било познато да прималац болује од тешке болести (најчешће карцинома). Међутим, исто тако судови често одбијају тужбени захтев тужиоца за поништај овог уговора, јер сазнање даваоца издржавања о скорој смрти примаоца није увек само по себи довољан разлог, већ се узимају у обзир и друге околности конкретног случаја.

У редовима који следе приказаћемо неколико случајева из иначе веома богате судске праксе у погледу поступања судова у поступцима за поништај уговора о доживотном издржавању због одсуства алеаторности.

Предмет критичке анализе у домаћој теорији била је одлука Окружног суда у Краљеву, Гж. бр. 559/00, од 21. 09. 2000. године, коју је потврдио Врховни суд Србије, Рев. бр. 333/01, од 28. 02. 2001. године,²⁰³ којом је утврђена ништавост уговора о доживотном издржавању због непостојања алеаторности за даваоца издржавања. У овом случају, прималац издржавања сазнао је да болује од карцинома 28. маја 1996. године, 18 јуна је закључио уговор о доживотном издржавању са својом супругом, која је била упозната са његовом болешћу, а преминуо је 4. јануара следеће године. Поништај уговора тражио је син примаоца из првог брака и судови су нашли да је смрт примаоца била блиска и извесна и усвојили су тужбени захтев, при чему су у обзир узели и околност да је супруга признала да је уговор закључен и јер је њен муж желео да је материјално обезбеди, а остале наследнике онемогући да га наследе.

Наведена одлука критикована је у теорији. Указује се да временски период од готово 6 месеци од закључења уговора и смрти не говори у прилог закључку да је смрт била блиска, као и да то није период у којем се није могла остварити сврха уговора.

²⁰³ *Избор судске праксе*, бр. 12/2001, стр. 43.

Напротив, супруга је свом мужу, извршавањем бројних комплексних престација, омогућила задовољење основних животних потреба и крај живота достојан човека.²⁰⁴

Интересантна је и пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 2843/05 од 14. 06. 2006. године²⁰⁵ којом се потврђује пресуда Окружног суда у Нишу, Гж. бр. 890/05, од 28. 04. 2005. године, а којом је поништен уговор о доживотном издржавању закључен између тужене, као даваоца издржавања и њене мајке као примаоца издржавања, пет месеци и осам дана пре њене смрти. Преминула је боловала од рака десне дојке и рака материчне слузокоже, имала је повећани крвни притисак са увећањем срца, уграђен пејсмејкер, а преживела је и мождани удар. Све ове удружене болести, заједно са њеним годинама живота, чиниле су, по налазу суда, да не постоји никаква неизвесност за даваоца издржавања у погледу блиске смрти примаоца, што је у току доказног поступка и утврђено налазом и мишљењем вештака специјалисте за судску медицину који је навео да је за тужену „у време закључења спорног уговора смрт њене мајке била извеснија и блискија него да од наведених обољења није ни боловала“. Уз то, сама чињеница да је тужена по професији медицинска сестра значи да је, као здравствени радник, знала да је њена мајка тешко болесна и пре закључења овог уговора.

Наведеној пресуди може се ставити идентичан приговор као и на пресуду донету у претходном анализираном случају. Судови су овде очигледно поклонили веру ставу лекара да је узнапредовала, неизлечива болест отклонила могућност постојања алеаторности за опстанак овог правног посла.

Као пример одсуства алеаторности је и пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 1449/05, од 09. 06. 2005. године.²⁰⁶ Прималац издржавања је лице које је боловало од карцинома са метастазама, те је без операције, као неизлечен, отпуштен из болнице. Здравствено стање се погоршавало и у таквом стању, неколико месеци касније, закључен је побијани уговор о доживотном издржавању између примаоца и туженог, као даваоца издржавања. У време закључења побијаног уговора прималац издржавања је имао 75 година живота, био у веома лошем здравственом стању, његова смрт се очекивала, и са оваквим здравственим стањем тужени је био у потпуности упознат приликом закључења

²⁰⁴ Н. Стојановић, Осврт на поједина спорна питања о уговорном издржавању у домаћој судској пракси, стр. 83.

²⁰⁵ Преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr/%D1%80%D0%B5%D0%B2-284305>. Приступ: 14. 10. 2022. године.

²⁰⁶ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 1449/2005, од 09. 06. 2005. године (преузето са: <https://www.vk.sud.rs/sr/%D1%80%D0%B5%D0%B2-144905>. Приступ: 14. 10. 2022. године).

побијаног уговора. Намера и циљ примаоца издржавања била је да закључењем побијаног уговора материјално помогне туженом, који га је поштовао, а да искључи из законског наслеђивања свога брата-тужиоца. Судови су уговор поништили јер због болести и старости у време закључивања тога уговора, тај уговор није представљао никакву неизвесност за даваоца издржавања.

Из садржине пресуде Врховног суда не може се уочити колико је дуго извршење уговорних обавеза трајало, односно колико је времена прошло од закључења уговора до смрти примаоца, као ни да ли је давалац издржавања ревносно испуњавао уговорене обавезе. Стога је у овом случају веома тешко изнети став о оправданости поништења уговора.

Треба нагласити да се питање разматрања непостојања алеаторности одвојено посматра за сваки уговор о доживотном издржавању, у случају када је између истих лица закључен и други уговор којим је прималац располагао другим имовинским добрима у корист даваоца. Тако, када су уговарачи други уговор закључили након дијагностиковања канцера код примаоца издржавања, са прогнозом наступања смртног исхода у периоду 3 до 6 месеци, суд је нашао да сврха новозакљученог уговора није остварена, а осим тога и смрт је наступила знатно раније јер је прималац преминуо након што је подлегао повредама после покушаја самоубиства. Притом, туженој су све околности око болести и лоше прогнозе били познати приликом закључења новог уговора, тако да није било никакве алеаторности. Осим тога, утврђено је да је уговор закључен у циљу изигравања наследноправних интереса законских наследника примаоца, што тужена није ни оспорила.²⁰⁷

Овај случај је веома занимљив јер је очигледно закључен да би се оштетили законски наследници примаоца, а не да би се примаоцу обезбедило издржавање. Сврха издржавања је већ била остварена кроз закључени први уговор, који није ни био оспорен, тако да нам се чини да је постојао основ да се овај уговор поништи, ако ни због чега другог онда због недопуштених побуда.

Поред значајног броја случајева када су уговори поништавани због одсуства алеаторности на страни даваоца издржавања, могу се наћи и многи случајеви где су судије

²⁰⁷ Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 4590/2020, од 12. 08. 2021. године (извор: *Paragraf Lex*).

настојале да проникну у цео случај, сагледају са више аспеката околности које су постојале и на бази савесне и брижљиве оцене донесу закониту, и изнад свега правичну одлуку.

Када је у питању старосна доб примаоца издржавања, у једном случају Врховни суд Србије заузео је став да 86 година старости примаоца нису саме по себи довољне да се оцени да је смрт била блиска, ако не постоје неки други узроци који би на то указивали.²⁰⁸ Исти суд је у другом случају нашао да околности да је прималац издржавања био стар 85 година у време закључења уговора, да је имао повишени крвни притисак, поремећај срчаног рада и бронхитис, реуматичне болове и болове у зглобовима, нису такве да указују да уговор за даваоца није представљао никакву неизвесност, те да нема разлога за поништај уговора.²⁰⁹

Такође, пажње је вредна и пресуда Врховног касационог суда, Рев. бр. 2069/2020,²¹⁰ којом се одбија ревизија тужиоца изјављена против пресуде Апелационог суда у Нишу. Према утврђеном чињеничном стању, покојни отац тужиоца је у својству примаоца издржавања, са туженим као даваоцем издржавања, закључио уговор о доживотном издржавању, у ком је констатовано да прималац издржавања живи сам, има 82 године, здравствено стање му се погоршава, те му је све потребнија туђа помоћ и нега како би живот учинио подношљивијим. Како је давалац издржавања већ дуже време пружао помоћ примаоцу издржавања у његовом домаћинству и бринуо се о њему, то су уговорне стране договориле да примаоцу издржавања припадне у искључиву својину непокретна имовина даваоца издржавања наведена у уговору. Тужилац је, са својим оцем, примаоцем издржавања, био у лошим односима и није се старао о свом оцу, него је он живео у домаћинству туженог који се о њему старао и након смрти је примаоца издржавања сахранио. Тужбени захтев тужиоца за поништај предметног уговора о доживотном издржавању заснивао се на чињеници да због старости и болести примаоца издржавања тај уговор није представљао никакву неизвесност за даваоца издржавања. Апелациони суд у Нишу је закључио да не постоје разлози за поништај уговора о доживотном издржавању, јер је исти закључен у свему у складу са законом, постојала је воља уговорних страна да се

²⁰⁸ Видети: Одлука Врховног суда Србије, Рев. бр. 5809/99, од 17. 05. 2000. године (извор: С. Сворцан, *op. cit.*, стр. 547).

²⁰⁹ Видети: Решење Врховног суда Србије, Рев. 4772/2001, од 08. 11. 2001. године (извор: *Уговор о доживотном издржавању (судска пракса)*, С. Андрејић (прир.), *op. cit.*, стр. 2).

²¹⁰ Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 2069/2020, од 02. 12. 2020. године (извор: *Paragraf Lex*).

уговор закључи, а моменат смрти је будућа неизвесна околност која, у тренутку закључења уговора о доживотном издржавању, није могла бити позната ни примаоцу ни даваоцу издржавања.

У конкретном случају, суд је приликом одлучивања о поништају уговора о доживотном издржавању узео и друге околности. Наиме, чињеница да је прималац издржавања био у позним годинама и да се његово здравствено стање погоршавало, није била довољна за успех у спору, те је предност за опстанак овог уговара суд нашао у посвећености даваоца издржавања да за све време трајања уговора уредно извршава преузете обавезе. Сама чињеница да је прималац старији човек и да је лошег здравственог стања није довољна за поништај уговора.

У случајевима где је требало процењивати да ли је непостојање алеаторности било узроковано тежином болести примаоца, судови су се упуштали у разматрање да ли је постојала потреба за издржавањем, које су то животне околности утицале на примаоца да уговор закључи, као и да ли је постојао и какав је био однос примаоца и даваоца издржавања пре закључења уговора.

У једном случају, Врховни суд Србије заузео је став да нема места поништају уговора због недостатака алеаторности када је давалац издржавања у дужем периоду живео са примаоцем, лечио га и издржавао и пре установљене болести, а убрзо по закључењу уговора наступила је смрт примаоца услед тешке и неизлечиве болести.²¹¹ Слично овом, и Окружни суд у Ваљеву је стао на становиште да сазнање даваоца да прималац издржавања, стар човек, болује од тешке и неизлечиве болести не чини уговор правно неваљаним ако је давалац у дужем временском периоду пре закључења уговора водио бригу о примаоцу и његовој супрузи, иначе својим родитељима.²¹² У једном другом случају, Апелациони суд у Београду је нашао да уговор није, сам по себи, ни неморалан ни незаконит ако је давалац био свестан блиске смрти примаоца издржавања, када је закључење уговора за примаоца било нужно и ако је до издржавања заиста и дошло. То је нарочито случај ако је прималац нудио тужиоцима да са њима закључи уговор јер није више био у могућности да се стара о себи, а они су то одбили, док су тужени не само

²¹¹ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 762/2002, од 16. 05. 2002. године (извор: *Уговор о доживотном издржавању (судска пракса)*, С. Андрејић (прир.), *op. cit.*, стр. 15).

²¹² Видети: Пресуда Окружног суда у Ваљеву, Гж. бр. 1888/2005, од 07. 12. 2005. године (извор: *Збирка сентеници из грађанског права и грађанског процесног права*, група аутора, Књига 2 (ред. Г. Станковић), Београд, 2019, стр. 94.

давали издржавање, већ су се преселили и у домаћинство преминулог примаоца, како би бринули о њему.²¹³

У појединим случајевима тражио се поништај уговора са позивањем на околност да је између закључења уговора и смрти примаоца издржавања прошао кратак временски период. Још је старија судска пракса заузела став да „само на основу чињенице да је прималац издржавања умро након кратког времена по закључењу уговора о доживотном издржавању, не може се закључити да је тај уговор ништав“.²¹⁴ Идентичан став заузео је Врховни касациони суд у једном новијем случају. Старост и кратак временски размак између закључења уговора и смрти примаоца нису сами по себи довољни да би се уговор поништио. По становишту суда, које сматрамо исправним, ако би се у оваквим случајевима уговори поништавали, то би довело до ускраћивања права да старија лица закључују овакве уговоре и обезбеди себи старање када су у тешкој материјалној или здравственој ситуацији, а нарочито у случају када код даваоца издржавања није постојала свест о могућој блиској смрти примаоца.²¹⁵

Из свега наведеног може се констатовати да је судска пракса шаренолика и неконзистентна када је у питање тумачење и примена норме из чл. 203 ЗОН, те се могу наћи бројне пресуде које су дијаметрално супротне, иако су утврђене околности биле веома сличне. У појединим случајевима судови су, након што би утврдили да је прималац боловао од тешке и неизлечиве болести за коју је давалац издржавања знао, једноставно поништавали уговор не упуштајући се у дубље разматрање осталих околности. С друге стране, бројни су случајеви где су се судови трудили да случај анализирају са свих аспеката, створе реалну слику животних догађаја како су се одвијали и донесу закључак где се нису слепо држали правила из чл. 203 ЗОН, већ одлуку доносили на бази целокупног утиска, а нарочито да ли је постојала потреба за издржавањем, да ли је издржавање заиста дато и какви су односи били на релацији давалац-прималац издржавања, али и на релацији прималац издржавања-тужилац, јер су се неретко у улози тужиоца јављали чланови породице који су се потпуно оглушили о своју обавезу

²¹³ Видети: Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 14786/2010, од 24. 11. 2011. године (извор: *Paragraf Lex*).

²¹⁴ Видети: Одлука Врховног суда Србије, Гзз. бр. 260/80 (извор: *Уговор о доживотном издржавању (судска пракса)*, С. Андрејић (прир.), *op. cit.*, стр. 30).

²¹⁵ Видети: Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 2069/20, од 02. 12. 2020. године (извор: *Paragraf Lex*).

издржавања према примаоцу, а након његове смрти су желели да наследе његову имовину. Мишљења смо да судови не би требало да превише стриктно примењују одредбу која регулише поништај уговора због непостојања неизвесности код даваоца и сувише често поништавају овај уговор јер би то одвратило даваоце од закључења уговора, а примаоце издржавања лишило могућности да себи обезбеди основна средства за живот и лечење, као и адекватну негу у последњем стадијуму живота. Зато би уговор требало поништити само када је злоупотреба на страни даваоца очигледна, а једини мотив за њега био стицање несразмерне имовинске користи у односу на вредност својих престација.

III НЕВАЖНОСТ УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ У ПРАКСИ ОСНОВНОГ СУДА У НИШУ

Приликом писања овог рада у Основном суду у Нишу спроведено је емпиријско истраживање. Предмет истраживања били су случајеви у којима је пред овим судом оспорена пуноважност уговора о доживотном издржавању из неког од законом предвиђених разлога

Истраживање је обухватило временски период од четири године, од 1. јануара 2018. године до 31. децембра 2021. године. Циљ истраживања био је да утврдимо колико је парничних поступака за побијање уговора о доживотном издржавању из разлога ништавости и рушљивости покренуто пред Основним судом у Нишу, шта је био предмет тужбеног захтева, односно из којих разлога је уговор побијан, колико је пресуда донето а колико је поступака и даље у току, као и какве је одлуке донео суд – у колико случајева је поништио или утврдио ништавост уговора, а у колико случајева је одбио неосноване тужбене захтеве.

У посматраном периоду пред овом судском инстанцом покренуто је 26 поступака за побијање уговора о доживотном издржавању због његове неважности. Садржина тужбених захтева била је разнолика, тужиоци су се позивали на различите разлоге због којих су сматрали да закључени уговор није правно ваљан и да га треба поништити.

Разлози за побијање уговора били су следећи:

- У осам случајева уговор се оспоравао из разлога што, по тврдњи тужилаца, због болести или старости примаоца издржавања уговор није представљао никакву

неизвесност за даваоца издржавања. На недостатак алеаторности на страни даваоца позивали су се законски наследници примаоца, с тим што су се у улози тужиоца у седам од осам случајева нашли примаочеви потомци.

- У седам случајева уговор о доживотном издржавању је побијан зато што је њиме прималац располагао заједничком имовином коју је у браку стекао са својим супружником, па се тражило утврђење ништавости у делу којим је прималац располагао преко свог удела у заједничкој имовини.
- У шест случајева тужбом се тражило утврђење ништавости уговора о доживотном издржавању због неспособности за расуђивање примаоца издржавања у тренутку закључења уговора.
- У два случаја тражило се утврђење ништавости уговора због недопуштених побуда, јер се тврдило да је уговор закључен са намером да се изиграју имовински интереси законских наследника и да се они оставе без наследства.
- Парнични поступци у којима се тужбом тражио поништај уговора због мана у изјављеној вољи покренути су такође два пута.
- Коначно, у једном случају се тврдило да је уговор о доживотном издржавању закључен као симуловани правни посао, којим се прикрила права намера уговарача да закључе уговор о поклону.

Од 26 случајева, 14 првостепених поступака је окончано доношењем пресуде. Од тога, у десет случајева судови су усвојили тужбене захтеве, а у четири случајева он је одбијен. Занимљива је структура случајева где је суд усвојио тужбене захтеве. Тако, у по четири случајева усвојени су тужбени захтеви за поништај уговора због неспособности за расуђивање примаоца издржавања, и за утврђивање ништавости располагања уделом у заједничкој имовини. У по једном случају усвојени су тужбени захтеви за поништај уговора због недостатка алеаторности за даваоца, и за утврђење ништавости симулованог уговора о доживотном издржавању.

Што се тиче случајева у којима је тужбени захтев одбијен, суд је у два наврата нашао да нема места поништају уговора због одсуства алеаторности за даваоца издржавања. Осим тога, у по једном случају није усвојен тужбени захтев за поништај

уговора због неспособности за расуђивање примаоца и за поништај располагања уделом у заједничкој имовини.

Од преосталих 12 случајева, у три је донето решење којим се суд огласио ненадлежним, у два случаја дошло је до повлачења тужбе од стране тужиоца, док је у четири случаја дошло до прекида парничног поступка због смрти странке, и ти поступци ће се наставити када их наследници преминуле странке преузму. У време спровођења емпиријског истраживања, три поступка су и даље била у току.

Из изложеног се може видети да је у пракси Основног суда у Нишу у посматраном периоду покренут релативно велики број поступака у којима се оспоравала пуноважност уговора о доживотном издржавању. Међу њима доминирају непостојање неизвесности за даваоца издржавања у погледу блиске смрти примаоца, неспособност за расуђивање примаоца, као и случајеви у којима се тражио поништај располагања добрима у заједничкој имовини. Међутим, успех у овим случајевима није пропорционалан броју подигнутих тужби. Наиме, иако је највише тужби подигнуто ради поништаја уговора због недостатка алеаторности, само у једном случају је тужбени захтев и усвојен. С друге стране, тужиоци су имали много више успеха када су уговор побијали због неспособности за расуђивање примаоца издржавања и због располагања стварима и правима у заједничкој имовини. Наравно, треба истаћи да су у свим овим случајевима донете првостепене одлуке, које ће бити донете и у случајевима који су били у току или где је дошло до прекида поступка, те да ће коначну реч у свим овим случајевима дати више судске инстанце у поступцима по правним лековима.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Полазећи од чињенице да болест и старост носе са собом велике ризике, људи теже ка томе да се од датих ризика заштите са правне стране колико је то могуће. Управо такву могућност пружа уговор о доживотном издржавању. Уговор о доживотном издржавању може бити врло делотворно и ефикасно средство за заштиту и помоћ немоћним и старијим особама, које не могу бринути о себи услед свих потешкоћа које за собом носе године. Прималац издржавања има прилику да ступањем у уговорни однос за себе обезбеди сву потребну бригу и негу, издржавање и пристојну старост у последњем периоду живота, при чему се обавезује да заузврат даваоцу издржавања пренесе уговором тачно одређена имовинска права након његове смрти, евентуално и за живота.

Међутим, уговор о доживотном издржавању може *ab initio* да има одређене недостатке који га чине неважећим правним послом, ништавим или рушљивим. Релативна учесталост тужбених захтева за поништај уговора о доживотном издржавању у јудикатури указивала је на потребу анализирања разлога за његову неваљаност и дилема које стоје пред судовима приликом одлучивања по овим захтевима. Судска пракса обилује случајевима у којима се оспорава правна ваљаност уговора у доживотном издржавању, како због тога што у вези са овим уговором готово све може да буде спорно, тако и из разлога јер се његова неваљаност може утврђивати из бројних разлога, од којих су неки предвиђени само за овај уговор.

Разлоге за поништај овог уговора предвиђају два законска текста. Закон о наслеђивању регулише три специфицирана разлога за неваљаност овог правног посла, од којих су два карактеристична само за овај уговор: непостојање сагласности органа старатељства када се у улози даваоца издржавања јавља физичко лице које се у оквиру свога занимања, односно правно лице које се у оквиру своје надлежности и стара о примаоцу издржавања, и други разлог – одсуство било какве неизвесности за даваоца издржавања због болести или старости примаоца издржавања. Трећи разлог неваљаности који прописује Закон о наслеђивању јесте ништавост због недостатака у форми, који је карактеристичан и за неке друге обигационе уговоре, али је законодавац нашао за сходно да га у овом пропису стипулише због нарочитог значаја и свечане форме која се захтева за закључење овог правног посла, а која се састоји од предузимања читавог низа радњи. С

друге стране, Закон о облигационим односима прописује разлоге из којих се може побијати сваки уговор (нпр. услед мана воље, недопуштености побуде, неспособности за расуђивање уговарача, симулованости уговора и бројних других), па се из ових разлога може тражити да се утврди да је и уговор о доживотном издржавању неважећи.

За закључење уговора о доживотном издржавању увек је била прописана строга, нарочито свечана форма, чији је недостатак санкционисан ништавошћу. У ранијој судској пракси, по тужбама за утврђење ништавости због недостатака у форми, заузети су ставови о томе какви пропусти судија чине уговор правно неваљаним. Од када је надлежност за потврђивање овог правног посла прешла у руке јавних бележника, а с обзиром на то да је сваки корак приликом овере прецизно прописан и да је дефинисан садржај солемнизационе клаузуле, у пракси нисмо наишли на случајеве где је последњих година утврђена ништавост уговора због формалних пропуста приликом спровођења јавнобележничке солемнизације. Сматрамо и да строги захтеви форме значајно доприносе спречавању постојања мана воље на страни примаоца издржавања и елиминисању било каквих притисака да уговор закључи.

Претходна сагласност органа старатељства за закључење уговора несумњиво је прописана како би се заштитио прималац издржавања од потенцијалних злоупотреба и притисака лица које се, у оквиру свог занимања или делатности о њему стара. Како би се избегла различита тумачења у пракси и доносиле контрадикторне одлуке, сагласни смо са ставовима изнетим у доктрини да сагласност увек треба да претходи када је до првог контакта између уговарача дошло приликом пружања старања и када је, услед тога, касније закључен уговор. Такође, делимо мишљење да у законску норму треба унети да сагласност органа старатељства није потребна када се у улози даваоца издржавања нађе потенцијални законски наследник који би био позван на наслеђе, а који се у оквиру свог занимања стара о другим особама. Осим тога, сматрамо да и након давања сагласности Центар за социјални рад треба периодично да контролише да ли и на који начин давалац издржава и брине о примаоцу издржавања.

Одсуство алеаторности код даваоца издржавања при закључењу уговора је разлог за поништај уговора на који се законски наследници примаоца често позивају, тврдећи да је прималац у тој мери био стар и болестан да уговор није представљао неизвесност за даваоца. Домаћа судска пракса обилује овим предметима, а много је одлука где су судови

у сличним ситуацијама доносили супротне одлуке због недовољно прецизне и јасне законске формулације. Нејасно је које то старосно доба примаоца чини његову скору смрт извесном, а када је у питању болест – медицина нема одговор на питање када се сматра да је смрт једног лица извесна. Сматрамо да би уско тумачење законске норме водило великом броју поништених уговора, што би имлицирало ускраћивање права старим и болесним лицима да обезбеде себи издржавање и старање када им је то неопходно, јер би потенцијални даваоци издржавања избегавали да закључе уговор који ће након смрти примаоца бити поништен. Зато би судови требало да увек детаљно испитају све околности случаја, а не само да у обзир узму временски размак између закључења уговора и смрти примаоца издржавања, а уговор би требало да пониште само када утврде очигледну злоупотребу од стране даваоца, чији је једини мотив био да стекне несразмерну имовинску корист у односу на вредност својих чинидаба. Можда би се могли учинити напори да се у закону предвиде додатни параметри који би судијама олакшали процену када болест или старост примаоца чине његову смрт блиском и извесном. Оно што у вези са овим разлогом неважности сматрамо важним, јесте и потреба корекције законске одредбе у правцу да се право да уговор оспоравају призна и завештајним наследницима и испорукопримцима примаоца издржавања, јер су и они лица која за то имају непосредан правни интерес, а не само законским наследницима. Такође, могло би се размислити и да се пропишу дужи законски рокови у оквиру којих се тужба за поништај уговора може подићи (нпр. да субјективни рок износи две или три године, а објективни пет година, чиме би се заштитили интереси наследника примаоца издржавања, а то не би значајно утицало на правну несигурност).

Осим ових случајева неважности које прописује Закон о наслеђивању, нарочито нам се интересантним чини питање пуноважности уговора када се у улози даваоца издржавања нађу деца, у чије име уговор закључују њихови родитељи. Више је случајева у пракси где су судови признавали пуноважност оваквим уговорима чак и када се као давалац појављивало дете од две године, најчешће унук или унука примаоца издржавања. Имајући у виду карактер овог уговора, чињеницу да се ради о послу *intuitu personae*, те потребу да издржавање заиста даје лице које фигурира као давалац издржавања а не неко ко ће га у тој улози мењати, сматрамо да судови треба да утврде ништавост оваквих уговора.

Приликом закључења оваквих уговора очигледно су уговарачи на уму имали неки вид злоупотребе, те судови не би требало да признају ваљаност оваквих уговора.

Неспорно је да се за уговор о доживотном издржавању везују бројни, компликовани и дуготрајни парнични поступци, као и гласине око његове честе употребе ради изигравања закона, односно изигравања интереса пре свега нужних наследника примаоца издржавања. Међутим, сачињен у складу са законом, из допуштених побуда како би се заиста обезбедило издржавање, брига и нега примаоцу, и спроведен савесно, овај уговор представља један од најсолиднијих правних послова у данашњем правном систему из кога обе уговорне стране имају користи.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Актуелна судска пракса из грађанског материјалног права*, С. Вуковић, Г. Станојчић (прир.), Београд, 2011, Пословни биро.
2. Антић Оливер, *Наследно право*, Београд, 2009, Правни факултет Универзитета у Београду и Службени гласник.
3. Антић Оливер, Балиновац Зоран, *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд, 1996, Номос.
4. Антић Оливер, Ђурђевић Дејан, *Приручник за наследно право*, Београд, 2009, Правни факултет Универзитета у Београду.
5. Бабић Илија, *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд, 2005, Службени лист СЦГ.
6. Грујић Ненад, Давалац издржавања код уговора о доживотном издржавању, *Правни записи*, 2010, бр. 2, стр. 495–515.
7. Ђурђевић Дејан, *Институције наследног права*, Београд, 2015, Правни факултет Универзитета у Београду и Досије студио.
8. Живојиновић Драгица, Способност уговарача за закључење уговора о доживотном издржавању, *Уговор о доживотном издржавању*, зборник радова, Ниш, 1997, стр. 50–57.
9. *Збирка сентени из грађанског права и грађанског процесног права*, група аутора, Књига 1 (ред. Г. Станковић), Београд, 2018, Службени гласник.
10. *Збирка сентени из грађанског права и грађанског процесног права*, група аутора, Књига 2 (ред. Г. Станковић), Београд, 2019, Службени гласник.
11. Ковачевић Куштримовић Радмила, Лазић Мирослав, *Увод у грађанско право*, Ниш, 2008, Пунта.
12. Крећ Милан, Рајић Ђуро, *Коментар Закона о наслеђивању са судском праксом*, Zagreb, 1964.
13. Крстић Новак, Уговор о доживотном издржавању, у: *Мобилна правна клиника: од институције ка жртви* (прир. М. Костић, Д. Димовски, И. Илић), Ниш, 2014, стр. 189–218.
14. Крстић Новак, *Уговор о уступању и расподели имовине за живота*, Ниш, 2021, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације.
15. Милетић Бранко, Денић Љиљана, Болест и старост као разлози за поништај уговора о доживотном издржавању по члану 203. Закона о наслеђивању Републике Србије, *Правна ријеч*, 2010, бр. 24, стр. 252–265.
16. Перовић Слободан, *Облигационо право*, Београд, 1981, Службени лист СФРЈ.
17. Почуча Милан, *Уговор о доживотном издржавању*, Нови Сад, 2011, Правни факултет за привреду и правосуђе.
18. Радишић Јаков, *Облигационо право, општи део*, Београд, 2004, Номос.
19. Ранђеловић Драгана, Пљакић Јасмина, Разлози за ништавост уговора о доживотном издржавању у судској пракси, у: „*Наука и пракса пословних студија*“, Пети међународни научни скуп, зборник радова, Универзитет за пословне студије, Бања Лука, 2017, стр. 698–706.
20. Сворцан Слободан, *Коментар Закона о наслеђивању са судском праксом*, Крагујевац, 2004, Правни факултет Крагујевац.
21. Станковић Милош, Уговор о доживотном издржавању у српском позитивном праву - заштита примаоца издржавања, *Правни живот*, 2010, бр. 10, стр. 557–582.

22. Стојановић Драгољуб, Антић Оливер, *Увод у грађанско право*, Београд, 2004.
23. Стојановић Наташа, *Наследно право*, Ниш, 2022, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације.
24. Стојановић, Наташа, Ограничење слободе располагања завештањем и слободе уговарања доживотног издржавања, *Правни живот*, 2018, бр. 10, стр. 529–543.
25. Стојановић Наташа, Осврт на поједина спорна питања о уговорном издржавању у домаћој судској пракси, *Правни информатор*, бр. 7-8/2006, стр. 77–84.
26. Суботић-Константиновић Невенка, Уговор о доживотном издржавању, у: *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, (ред. О. Станковић, С. Перовић, М. Трајковић), Том III, Београд, 1978, стр. 520–536.
27. Тирић Зоран, Стојановић Наташа, Неке дилеме око поништаја уговора о доживотном издржавању, *Правни живот*, 2002, бр. 10, стр. 607–619.
28. Убавић Миленко, *Уговори о доживотном издржавању*, Београд, 2004, Грађевинска књига.
29. *Уговор о доживотном издржавању*, С. Андрејић (прир.), Београд, 2006.
30. Шовић Слободан, Злоупотреба права код уговора о доживотном издржавању, *Билтен Врховног суда Србије*, 1999, бр. 2, стр. 177–186.

КОРИШЋЕНИ ПРОПИСИ

1. Закон о ванпарничном поступку Републике Србије, *Службени гласник СРС*, бр. 25/82 и 48/88 и *Службени гласник РС*, бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014, 6/2015, 106/2015 – др. закон и 14/2022.
2. Закон о јавном бележничтву Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 31/2011, 85/2012, 19/2013, 55/2014 – др. закон, 93/2014 – др. закон, 121/2014, 6/2015 и 106/2015.
3. Закон о наслеђивању ФНРЈ, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 20/1955 и *Службени лист СФРЈ*, бр. 42/1965 и 47/1965.
4. Закон о наслеђивању Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 46/1995, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015.
5. Закон о наслеђивању СР Србије, *Службени гласник СРС*, бр. 52/1974, 1/1980 и 25/1982 – др. закон.
6. Закон о облигационим односима Републике Србије, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.
7. Закон о промету непокретности Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 93/2014, 121/2014 и 6/2015.
8. Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

СУДСКЕ ОДЛУКЕ

1. Начелно мишљење Проширене опште седнице Савезног врховног суда, бр. 8/57, од 11. 01. 1957. године.
2. Одлука Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. бр. 2501/2012, од 26. 11. 2012. године.

3. Одлука Врховног суда Југославије, Рев. бр. 704/64, од 21. 10. 1964. године.
4. Одлука Врховног суда Југославије, Рев. бр. 260/69, од 30. 10. 1969. године.
5. Одлука Врховног суда Србије, Гж. бр. 515/65.
6. Одлука Врховног суда Србије, Гж. бр. 1275/76.
7. Одлука Врховног суда Србије, Гж. бр. 2254/77.
8. Одлука Врховног суда Србије, Гзз. бр. 260/80.
9. Одлука Врховног суда Србије, Гзз. бр. 59/84.
10. Одлука Врховног суда Србије, Рев. бр. 5140/97, од 26. 11. 1997. године.
11. Одлука Врховног суда Србије, Рев. бр. 2339/99, од 30. 12. 1999. године.
12. Одлука Врховног суда Србије, Рев. бр. 5809/99, од 17. 05. 2000. године.
13. Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 14786/2010, од 24. 11. 2011. године.
14. Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 5654/2011, од 12. 07. 2012. године.
15. Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 3377/2012, од 16. 07. 2012. године.
16. Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 4671/2013, од 09. 04. 2014. године.
17. Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 4802/2013, од 02. 10. 2015. године.
18. Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. бр. 1687/2016, од 08. 06. 2016. године.
19. Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. бр. II 402/2010, од 05. 02. 2010. године.
20. Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. бр. 1181/2011, од 26. 05. 2011. године.
21. Пресуда Апелационог суда у Нишу, Гж. бр. 1135/2020, од 28. 05. 2020. године.
22. Пресуда Апелационог суда у Нишу, Гж. бр. 308/2021, од 18. 05. 2021. године.
23. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 470/2010, од 22. 04. 2010. године.
24. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 236/2014, од 25. 02. 2015. године.
25. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 852/2016, од 20. 10. 2016. године.
26. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 1105/2016, од 14. 12. 2017. године.
27. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 1351/2016, од 17. 11. 2016. године.
28. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 1663/2016, од 24. 03. 2017. године.
29. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 460/2019, од 11. 06. 2020. године.
30. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 4180/2019, од 12. 12. 2019. године.
31. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 888/2020, од 28. 10. 2020. године.
32. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 2069/2020, од 02. 12. 2020. године.
33. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 3353/2020, од 04. 02. 2021. године.
34. Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 4590/2020, од 12. 08. 2021. године.
35. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 2230/98, од 16. 12. 1998. године.
36. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 99/99, од 15. 06. 1999. године.

37. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 762/2002, од 16. 05. 2002. године.
38. Пресуда Врховног суда Србије, Гзз. бр. 137/2003, од 09. 10. 2003. године.
39. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 3680/2003, од 25. 03. 2004. године.
40. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 1342/2005, од 01. 12. 2005. године.
41. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 1449/2005, од 09. 06. 2005. године.
42. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 2791/2005, од 09. 02. 2006. године.
43. Пресуда Врховног суда Србије, У. бр. 7939/2005, од 24. 01. 2007. године.
44. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 338/2006, од 13. 04. 2006. године.
45. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 371/2006, од 24. 05. 2006. године.
46. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 456/2006, од 15. 06. 2006. године.
47. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 1058/2006 (Сгзз. 255/2006), од 27. 09. 2006. године.
48. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. бр. 1791/2007, од 17. 10. 2007. године.
49. Пресуда Окружног суда у Ваљеву, Гж. бр. 616/2007(2), од 31. 05. 2007. године.
50. Пресуда Окружног суда у Зрењанину, Гж. бр. 1435/2000, од 28. 11. 2000. године.
51. Пресуда Окружног суда у Новом Саду, Гж. бр. 3951/2005, од 12. 04. 2007. године.
52. Решење Апелационог суда у Нишу, Гж. бр. 4515/2017, од 28. 09. 2017. године.
53. Решење Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. бр. 167/2015, од 12. 02. 2015. године.
54. Решење Врховног суда Србије, Рев. бр. 2129/99, од 02. 12. 1999. године.
55. Решење Врховног суда Србије, Рев. бр. 3401/2001, од 21. 09. 2001. године.
56. Решење Врховног суда Србије, Рев. бр. 4772/2001, од 08. 11. 2001. године.
57. Решење Врховног суда Србије, Рев. бр. 3451/2004, од 03. 10. 2006. године.
58. Решење Окружног суда у Ваљеву, Гж. бр. 591/2000, од 02. 06. 2000. године.
59. Пресуда Окружног суда у Ваљеву, Гж. бр. 1888/2005, од 07. 12. 2005. године.

САЖЕТАК

Закључењем уговора о доживотном издржавању, уговарачи ступају у уговорни однос којим настоје да остваре своје циљеве. Прималац издржавања, као најчешће старија, изнемогла и болесна особа настоји да себи обезбеди потребну помоћ и негу, а давалац издржавања да за пружено издржавање добије као противчинидбу одређену имовинску корист.

И поред великог хуманог и социјалног значаја, јер представља врло делотворно и ефикасно средство којим се пружа заштита и помоћ немоћним и старијим особама, овај вид правног располагања, с друге стране, отвара могућност различитим неправилностима и злоупотребама, чиме његова сврха бива осујећена.

Циљ овог рада јесте анализирање законске регулативе, теоретских разматрања и судске праксе у погледу правне неважности уговора о доживотном издржавању, како би се број судских спорова минимизирао, а уједно очувао смисао и постојање уговора о доживотном издржавању.

У раду се читалац најпре упознаје са настанком и развојем уговора о доживотном издржавању, као и његовим особеностима и значају. Централни део рада посвећен је анализи сваког разлога за правну неваљаност овог правног посла, које регулишу два законска текста и то Закон о наслеђивању и Закон о облигационим односима. Рад садржи и резултате спроведеног истраживања у погледу броја случајева и разлога из којих су због неважности побијани уговори о доживотном издржавању.

Сагледани су строги захтеви форме који условљавају пуноважност уговора, услед којих се у пракси данас тешко налазе случајеви утврђивања ништавости због недостатака у форми.

Посебно је размотрена чињеница алеаторности која је нужна претпоставка правне ваљаности овог уговора. Недовољно прецизна законска одредба о болести и старости примаоца издржавања, као параметрима који чине његову смрт извесном, резултира различитим судским одлукама, у приближно сличним животним ситуацијама. Прецизнија законска регулатива довела би до лакшег тумачења законских норми и уједначене судске праксе.

Указује се и на танку линију разграничења у погледу ситуација у којима се захтева сагласност органа старатељства за закључење уговора, када се као давалац издржавања јавља лице које се у оквиру свог занимања односно делатности стара о примаоцу издржавања, и ситуација када ће уговор бити пуноважан и без сагласности.

Поред ових разлога неважности које прописује Закон о наслеђивању, предмет рада су и разлози које прописује Закон о облигационим односима, од којих је према споведеном истраживању најзаступљенији разлог побијања прописан овим законским текстом неспособност за расуђивање на страни примаоца издржавања.

Пословна способност захтева се на страни оба уговорача без изузетака. Предмет пажње су, између осталог, и они уговори у којима се на страни даваоца издржавања јављају малолетна лица, у чије име уговор закључују њихови родитељи. Како би за доношење одлуке о уговорном обавезивању од стране примаоца издржавања требало одлучујуће важности бити лична својства даваоца, неопходност је утврђивање ништавости уговора и устаљивање судске праксе у том правцу.

На основу разматрања правних прописа и ставова судске праксе по појединим спорним питањима у погледу правне неваљаности уговора о доживотном издржавању, рад указује на значај и потребу боље законске регулативе, као и потребу за усаглашавањем ставова судија и у том правцу даје потенцијалне предлоге.

Кључне речи: уговор о доживотном издржавању, давалац издржавања, прималац издржавања, неважност уговора о доживотном издржавању.

SUMMARY

INVALIDITY OF LIFETIME MAINTENANCE CONTRACTS

By concluding a lifetime maintenance contract, the contracting parties enter into a contractual relationship in which they strive to achieve their goals. The recipient of maintenance, as most often an elderly, exhausted and sick person, tries to provide himself with the necessary maintenance and care, and the provider of maintenance tries to receive as a countermeasure a certain material benefit for the maintenance provided.

Besides its enormous human and social importance, because it represents a very effective and efficient instrument of providing protection and care to elderly persons, this type of legal disposition, on the other hand, opens up the possibility of various irregularities and abuses, which frustrates its purpose.

The aim of this work is to analyze the legal regulations, theoretical considerations and court practice regarding the legal invalidity of lifetime maintenance contracts, in order to minimize the number of court disputes, and at the same time preserve the existence of lifetime maintenance contracts.

In the paper, the reader is first introduced to the origin and development of the lifetime maintenance contract, as well as its characteristics and importance. The central part of the work is devoted to the analysis of every reason for the legal invalidity of this contract, which is regulated by two legal texts, namely the Law on Inheritance and the Law on Obligations. The paper also contains the results of the conducted research regarding the number of cases and the reasons for which lifetime maintenance contracts were annulled.

The strict requirements of the form that are condition for the validity of the contract were also considered, as a result of which in practice today it is difficult to find cases of nullity due to defects in the form.

The fact of randomness, which is a necessary assumption for the legal validity of this contract, was especially considered. Insufficiently precise legal provision on the illness and age of the recipient of support, as parameters that make his death certain, results in different court decisions, in approximately similar life situations. More precise legislation would lead to easier interpretation of legal norms and uniform judicial practice.

There is also a fine line of demarcation regarding situations in which the consent of the guardianship authority is required for the conclusion of a contract when a person who, within the scope of his profession or activity, takes care of the recipient of maintenance appears as the provider of support, and situations where the contract will be valid without consent.

In addition to these reasons of invalidity prescribed by the Law on Inheritance, the subject of the paper are also the reasons proposed by the Law on Obligations, of which, according to the conducted research, the most common reason for annulment prescribed by this legal text is the incapability of the recipient of maintenance.

Ability to conclude contract is required on the part of both contractors without exception. Among other things, the subjects of attention are those contracts in which minors are maintenance provider, on whose behalf the contract is concluded by their parents. Since the personal characteristics of the care provider should be of decisive importance for the recipient, it is necessary to establish practice that in these situations contracts are void.

Based on the consideration of legal regulations and the positions of court practice on certain disputed issues regarding the legal invalidity of lifetime maintenance contracts, the paper points out the importance and need for better legal regulations, as well as the need for harmonizing the positions of judges and makes potential proposals in that direction.

Key words: lifetime maintenance contract, maintenance provider, maintenance recipient, invalidity of lifetime maintenance contract.

БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА

Исидора Илић рођена је дана 31.10.1997. године, у Врању, где је завршила основну и средњу школу. Након завршене средње Економско-трговинске школе, смер Пословни администратор, 2016. године је уписала основне академске студије права на Правном факултету Универзитета у Нишу, на којем је дипломирала 2020. године.

Године 2021. уписала је мастер академске студије на истом факултету и то општи смер – ужа грађанскоправна научна област, и успешно је положила све испите.

У току студија је учествовала у програму обуке „Мобилна правна подршка” на Правном факултету Универзитета у Нишу и била је стипендиста Фонда за младе таленте „Доситеја”.

Професионалну каријеру започела је јануара 2021. године као приправник у адвокатској канцеларији у Нишу.

Од страних језика говори енглески и француски.